

***'Kinderen en jongeren met een handicap en hun
vrijtijdsbesteding'***

**Onderzoek Jeugdwerk met kinderen en jongeren met een
handicap: aanbod versus doelpubliek**

Promotor: Prof. Dr. M. Bouverne-De Bie
Co-promotor: Prof Dr. G. Van Hove
Dr. F. Coussée

Onderzoeker: Giselinde Bracke
Universiteit Gent, Vakgroep Sociale Agogiek

An, heb jij nog een boodschap voor de gouverneur? Zo van "Ik, An, zou graag hebben dat er in Stekene ..."
...een vriendin zal zijn...
(An, Sint-Niklaas)

1. Inhoud

1.	Inhoud.....	3
2.	Voorwoord.....	5
3.	Conceptueel kader.....	6
3.1	Het discours rond diversiteit.....	6
3.2	Diversiteit en kinderen en jongeren met een handicap.....	7
3.3	Diversiteit en jeugdwerk.....	10
3.4	Jeugdwerk en kinderen en jongeren met een handicap.....	13
4.	Onderzoeksmethodologie.....	18
4.1	Onderzoeksvragen.....	18
4.2	Dataverzameling.....	19
4.2.1	Interviews.....	19
4.2.2	Ethische voorwaarden.....	20
4.3	Dataverwerking.....	20
5.	Overzicht van de resultaten.....	21
5.1	Inleiding.....	21
5.2	Kinderen en jongeren met een handicap.....	21
5.3	Vrije tijd.....	23
5.3.1	Thuis TV-kijken, voetballen of naar de jeugdbeweging!? Deel 2.....	23
5.3.2	Als het kriebelt, moet je sporten.....	27
5.3.2.1	Een overzicht van de sportkriebels.....	27
5.3.2.2	Hoe is het beginnen kriebelen?.....	28
5.3.2.3	Waarom kriebelt het of juist niet?.....	29
5.3.3	Wensen.....	31
5.3.4	Besluit en een stuk discussie.....	32
5.4	Jeugdwerk.....	35
5.4.1	'Allé wienne doet ter mee...'	35
5.4.1.1	'... potteke stamp?'	36
5.4.1.2	'Cool, vooral omdat het samen met u is!'	36
5.4.2	'Allé wienne doet ter nie mee?' en vooral waarom.....	39
5.4.2.1	Belemmeringen.....	40
5.4.2.2	Uitsluitingsmechanismen.....	42
5.4.3	Besluit en een stuk discussie.....	44

5.5	Sociale relaties.....	47
5.5.1.1	Vrienden.....	47
5.5.1.2	Begeleiding.....	48
5.5.1.3	Familie.....	48
5.5.2	Besluit en een stuk discussie.....	50
6.	Getuigenis van een jongen met een fysieke beperking.....	53
7.	Conclusies en aanbevelingen.....	55
7.1	Conclusies.....	55
7.2	Aanbevelingen.....	56
7.2.1	Grenzen tussen jeugdigen doorbreken.....	56
7.2.2	Grenzen van jeugdwerkers doorbreken.....	57
7.2.3	Grenzen van het jeugdwerk doorbreken.....	57
7.2.4	Grenzen van het jeugdwerkbeleid doorbreken.....	58
7.2.4.1	Toegankelijkheid.....	59
7.2.4.2	Vraaggestuurde ondersteuning.....	60
8.	Bibliografie.....	62
9.	Bijlagen.....	68
9.1	Lijst van gecontacteerde voorzieningen.....	68
9.1.1	Sint-Niklaas.....	68
9.1.1.1	Jeugdwerk.....	68
9.1.1.2	Scholen.....	68
9.1.2	Aalter.....	68
9.1.3	Lierde.....	68
9.2	Interviewprocedure.....	69

2. Voorwoord

Op het internationaal congres in Helsinki werd door een persoon met een verstandelijke handicap het volgende voorgedragen (Van Genneep, 2003):

Ik wil geen cliënt zijn, ik wil een persoon zijn.

Ik wil geen label zijn, ik wil een naam zijn.

Ik wil geen zorg, ik wil ondersteuning en hulp.

Ik wil niet geplaatst worden in een instituut, ik wil een thuis.

Ik wil geen dagprogramma, ik wil zinvolle productieve dingen doen.

Ik wil niet mijn hele leven lang geprogrammeerd worden, ik wil leren om dingen te doen die ik leuk vind en naar plaatsen gaan die ik leuk vind.

Ik wil plezier hebben, van het leven genieten en vrienden hebben.

Ik wil dezelfde kansen hebben als jullie allemaal. Ik wil gelukkig zijn.

Dit is een mooie illustratie bij, een passende inleiding voor en tevens in zekere mate een samenvatting van dit onderzoek.

Het gaat hier om een verkennend onderzoek naar wie kinderen en jongeren met een beperking zijn, wat ze willen en wat wij voor hen kunnen doen.

We vertrekken in het conceptueel kader vanuit drie grote thema's: diversiteit, jeugdwerk en kinderen en jongeren met een handicap, waarin aandacht wordt besteed aan de processen interculturalisering en inclusie.

In het onderzoeksopzet willen we de kinderen en jongeren zelf aan het woord laten. Elk kind heeft wensen en dromen wat vrijetijdsbesteding betreft en het is belangrijk dat die ook in het beleid een plaats krijgen.

Een belangrijk element in die wensen en dromen las u reeds op p.2.

Dit onderzoek werd gerealiseerd dankzij de samenwerking van een aantal mensen die ik hier voor van harte wil bedanken.

Het provinciebestuur Oost-Vlaanderen voor de aanvraag.

Prof. Dr. M. Bouverne-De Bie voor het op zich nemen van het promotorschap van dit onderzoek.

Prof. Dr. G. Van Hove voor het op zich nemen van het co-promotorschap van dit onderzoek.

Dr. F. Coussée voor de begeleiding van dit onderzoek en de vlotte samenwerking.

Anja Claeys voor het opstarten van dit onderzoek.

De stuurgroep: Stijn Van de Velde, Filip Devriendt, Jan Cools, Saar Van Gils, Katrien De Canck en Els Bosmans voor de gerichte ondersteuning in dit onderzoek.

Dit onderzoek was zeker nooit mogelijk geweest zonder de medewerking van de kinderen en jongeren en hun ouders aan de interviews. Vandaar ook aan hen onze oprechte dank. We willen hiervoor ook zeker de gecontacteerde scholen, de jeugdwerkverenigingen en de jeugddiensten van Sint-Niklaas, Aalter en Lierde bedanken voor hun medewerking aan dit onderzoek.

3. Conceptueel kader

3.1 Het discours rond diversiteit

Omdat wij ervan uitgaan dat dit onderzoek alles te maken heeft met de huidige diversiteit in de samenleving en hoe daarmee wordt omgaan, wensen we dit onderzoek te kaderen binnen het huidige diversiteitsdiscours. Het is dan ook noodzakelijk een summier blik te werpen op het diversiteitsdiscours dat momenteel gevoerd wordt. Zo heeft de Raad van Cultuur een duidelijke ontwerpnota geschreven inzake diversiteit (Pinxten, 2005). Hierin wordt gewaarschuwd voor een grote valkuil. Aan het concept culturele diversiteit kleeft namelijk een bijzonder sterke paradox: terwijl er wordt gestreefd naar integratie en sociale cohesie en men dit met behulp van beleid wil realiseren, resulteert dit streven in differentiatie, bestendinging en segregatie, het tegengestelde van het beoogde resultaat. (Trienekens, 2004)

Diversiteit kan niet meer begrepen worden als het naast elkaar voorkomen van mensen en groepen met culturele eigenheid, of 'essenties'. Diversiteit dient eerst en vooral te worden gevat via de idee van 'diversiteit IN elk van ons'. Het individu is een dynamisch gegeven met vele verbindingen. We zijn steeds nadrukkelijker zelf een samenstelling van vele identiteiten. Diversiteit bestaat dus niet alleen TUSSEN mensen en groepen, maar toenemend IN elke mens en groep en UIT mensen en groepen. Door onze keuzes van wat we zelf verder opnemen, dragen we zelf bij aan deze diversiteit en zoeken zo aansluiting bij het geheel van de maatschappij waar we deel van uitmaken.

Diversiteit is dus noch het opdelen van een maatschappij in deelgroepen, noch een willekeurige variatie. Het wordt een manier waarop een democratische maatschappij zoekt naar het maken en accepteren van verschillen zonder dat deze tegenover elkaar worden uitgespeeld in machts termen. Een culturele benadering, zoals de Raad voor Cultuur die voorstelt, zoekt het bewustzijn te verhogen van betekenisgevende aspecten van menselijk bestaan op een inclusieve manier: in dit verhaal gaat het niet over hoe 'zij' hun achterstallige positie kunnen verbeteren, maar over hoe 'wij' een samenleving uitbouwen waarin dynamisch naar betekenisgevende interacties wordt gezocht.

Binnen dit diversiteitsdiscours moeten we de concepten interculturalisering en inclusie plaatsen. Interculturalisering is een concept dat zowel theoretisch als maatschappelijk als een proces wordt beschouwd. Interculturalisering is een perspectief dat dwingt tot een voortdurende herbezinning op de impliciete en expliciete beleidskeuzes. Het gaat immers over een leerproces dat de samenleving engageert tot verschillende omgangsvormen en perspectieven op de werkelijkheid (Piessens, 2004). Op het concept inclusie (Van Hove, 1999) wordt hieronder (3.1) verder ingegaan.

Binnen het beschreven diversiteitsdiscours moet ook dit onderzoek geplaatst worden. De opdrachtgever formuleert als hoofddoelstelling van het onderzoek: het aanbod van het jeugdwerk gericht op kinderen en jongeren met een handicap maximaal afstemmen op de noden en behoeften van haar doelpubliek.

Het is belangrijk dit 'afstemmen' te zien als een proces van toenemend omgaan met de diversiteit in onze samenleving. Daarbij is het belangrijk te vertrekken vanuit de diversiteit aan kinderen en jongeren met een handicap en te kijken hoe die diversiteit een plaats kan krijgen binnen het jeugdwerk.

3.2 Diversiteit en kinderen en jongeren met een handicap

Samen met het Vlaams Fonds voor de Sociale Integratie van Personen met een Handicap¹ definieert Provinciale Jeugdraad Oost-Vlaanderen 'handicap' als volgt: "elke langdurige en belangrijke beperking van de kansen tot integratie van een persoon ten gevolge van de aantasting van de mentale, psychische, lichamelijke of zintuiglijke mogelijkheden". Als voorbeeld worden genoemd: mentaal : downsyndroom; psychisch: autisme, ADHD; lichamenlijk: kind in een rolwagen; zintuiglijk: slechthoortheid, hardhorigheid. Dit is één manier op handicap te omschrijven, één die kadert binnen het integratiedenken.

In de jaren negentig groeide de kritiek op het integratiedenken (Van Gennep, 2000). Integratie heeft weliswaar tot fysiek-structurele veranderingen geleid, maar niet tot échte sociale relaties, deelname aan sociale activiteiten en een gelijkwaardige positie of waardering tussen mensen met en zonder handicap (Maes, 2003). Bovendien steunt integratie impliciet op het idee dat mensen met een handicap zich moeten aanpassen aan de algemene norm in onze samenleving. Bij 'integratie' wordt de bal duidelijk in het kamp van de mensen met een handicap gelegd en het is juist die bal die het concept 'inclusie' wil terugschoppen naar de maatschappij. Men stelt daarbij voorop dat mensen met een handicap niet moeten geïntegreerd worden in de samenleving, maar er per definitie deel van uitmaken (Bayllis, 1996 in: Maes, 2003). Diversiteit in de samenleving moet gewaardeerd worden en vormt de basis voor inclusie dat een permanent proces is waarbij op zoek moet gegaan worden naar de positieve kanten en talenten die bij iedereen, naast de beperkingen, aanwezig zijn. Inclusie is een fundamenteel recht dat alles te maken heeft met 'belonging' (het erbij horen) en 'connectedness' (verbondenheid); het is dan ook een uitgesproken relationeel concept. (Bayliss: in Van Hove, 1999) Inclusie is een zeer krachtig concept (Van Hove, 1999). Het is een wetenschaps-filosofisch discours, het beslaat een mensbeeld en het behandelt een 'maatschappijvisie', drie sociale constructen die interafhankelijk en transactioneel zijn.

Mensen met een handicap staan tegenover ingewortelde sociale vooroordelen die resulteren in hun exclusie van het dagelijkse leven (O'Brien, 1989). Handicap wordt gezien als één van de sterkste stigma's die er bestaan (Van Hove, 1999) en doet allerlei 'self-fulfilling prophecies'² ontstaan. Vooroordelen die exclusie rechtvaardigen en de daarbij horende self-fulfilling prophecies overheersen het denken van mensen over wat zinvol is voor mensen met een handicap. Daardoor worden mensen met een handicap gereduceerd tot een 'on-beeld', een beeld waarin de handicap hun

---

¹ Vlaams decreet dd. 27.06.90

² Mensen hebben verwachtingen die ze in de interactie met anderen uiten. Doordat anderen aan deze verwachtingen willen beantwoorden worden ze vervuld. Dit gebeurt vaak onbewust.

ganse zijn overheerst en de component 'mens' nauwelijks wordt belicht³. Dit beeld is on-juist, leidt tot on-macht⁴ en is regelrecht on-rechtvaardig en roept om verandering.

Vanuit beleidsniveau wordt vaak op een 'geobjectiveerde', medisch en individueel gerichte manier naar 'handicap' gekeken. Taylor en Bogdan (1989) omschrijven handicap als een sociale constructie. Steve Taylor (in Van Hove, 1999) definieert een handicap als een sociale constructie en een cultureel artefact. In het sociaal-creatiemodel is handicap te verklaren vanuit de specifieke organisatie van de maatschappij; het zijn de omgevingsfactoren die zorgen voor sociale barrières in het leven van personen met beperkingen. Rioux (1994) spreekt in dit geval over handicap als een sociale pathologie in tegenstelling tot handicap als een individuele pathologie. De maatschappelijke organisatie maakt dat de discriminatie van personen met een handicap structureel aanwezig is in alle domeinen van het maatschappelijke leven. Klotz (2004) benadrukt hierbij het belang van zowel de sociale en culturele context als de manier waarop mensen relationeel met elkaar omgaan als de betekenis die zij zelf geven aan de omstandigheden waarin ze leven. Deze nieuwe visies vanuit het sociale model over handicap moeten tevens leiden tot een nieuw mensbeeld.

In dit nieuwe, inclusieve mensbeeld is er sprake van actieve volwaardige participanten waarmee we op zoek moeten naar de juiste ondersteuning opdat ze hun rol als actieve burgers kunnen opnemen (Van Hove, 1997). De rol als actieve burgers impliceert dezelfde rechten en plichten als andere burgers (Maes, 2003) en het aanwenden van aanwezige competenties tot het leveren van een maatschappelijke bijdrage.

Naast een proces van discoursvorming is er nood aan een proces van beeldvorming wat eveneens een uitdrukkelijk relationeel gebeuren is. Dit proces wordt aangedreven door mensen kansen te geven om op een gelijkwaardige manier om te gaan met mensen met een handicap; krachtige, levensechte verhalen te vertellen (O'Brien, 1999) en mensen met een handicap daadwerkelijk te ondersteunen tot actief burgerschap. Het utopisch⁵ mensbeeld wordt dan dat van mensen met en zonder handicap die in al hun diversiteit maatschappelijk gelijkwaardig bekeken worden en los van hun beperkingen ook zo behandeld worden. Dit beeld doet mensen nadenken over de dialectiek tussen 'gelijkheid en verscheidenheid' (Van Hove, 1997; De Vlieger, 2003) zowel in de beeldvorming van, als in de relatie met personen met een handicap. Ik zie 'gelijkheid en verscheidenheid' niet als een dialectiek maar beiden respectievelijk als de uiteinden van een continuüm dat ons uitdaagt telkens opnieuw en zeer flexibel een plaats daarop te kiezen.

De bedoeling van inclusie is niet om de verschillen tussen mensen te negeren, maar om ze juist te erkennen, er op een natuurlijke wijze mee om te gaan en ze als rijkdom te benutten (De Vroey & Mortier, 2002).

---

³ Van Hove (2000) spreekt in dit verband over het gevaar op 'verdinging', het proces waarbij de component mens dreigt vergeten te worden en mensen 'verworpen worden tot dingen'.

⁴ De ervaring van handicap wordt sterk bepaald door niet toegankelijke of niet aangepaste kenmerken of structuren van de samenleving en door afwijzende of discriminerende reacties van de omgeving (Maes, 2003)

⁵ Met utopisch bedoel ik 'permanent nastreefbaar in de tijd' zonder pejoratieve bijklank

Een inclusieve maatschappij bewerkstelligen begint bij een duidelijke visie over een inclusieve maatschappij (O'Brien, 1989). Visie inspireert en richt mensen hun handelen op een wenselijke toekomst die er waarschijnlijk niet zal komen zonder inspanning en kennisverwerving. Een visie wordt kracht bijgezet door het creëren van spanning met de bestaande realiteit en het communiceren hoe de betrokken mensen zelf de zaken anders willen. De inclusieve maatschappij wordt dan een netwerk van 'Inclusieve settings of omgevingen' (Van Hove, 1999), zijnde plaatsen waar personen met en zonder handicap samen participeren als gelijkwaardige leden en 'momenten van inclusie' (Van de Putte, 2000), zijnde momenten waarop mensen met een handicap volwaardig kunnen participeren. Het gaat hierbij vooral om 'acceptatie', het erkennen van de waarde van persoonlijke diversiteit en de aanvaardig ervan in alle mogelijke situaties en activiteiten, en 'betrokkenheid' (involvement). (zie Lutfiyya, 1995: in Van Hove, 2000). Een inclusieve maatschappij steunt op relaties waarin mensen met en zonder handicap elkaar echt ontmoeten, zich emotioneel verbonden weten, samen activiteiten ondernemen, elkaar wederzijds steunen en elkaar waarderen en bevestigen. Mensen met en zonder handicap zijn dan in diverse situaties als gelijkwaardige partners op elkaar betrokken met respect voor elkaars anders-zijn (Maes, 2003). Om volwaardig te kunnen participeren aan het gezinsleven, het onderwijs, de vrije tijd of arbeid, hebben mensen met een handicap bijzondere ondersteuning nodig. Inclusie stelt de samenleving dan ook voor de opdracht om de diverse leefsituaties van personen met een handicap dusdanig in te richten en aan te passen dat ze taken en activiteiten kunnen uitvoeren die een persoonlijke en maatschappelijke waarde hebben (Oliver & Barnes, 1998; Van Gennep, 2000). O' Brien en O' Brien (1998) spreken in dit verband over 'community building'.

Jeugdwerk kan een belangrijke motor zijn in het proces van 'community building' en het werken aan een inclusieve maatschappij. Hoe het concept 'diversiteit' momenteel vorm krijgt wordt in punt 3.3 verder uitgewerkt. Hier willen we nog heel even stil staan bij de diversiteit binnen de 'groep' kinderen en jongeren met een handicap. Als we spreken over kinderen en jongeren met een handicap mogen we zeker niet spreken over een homogene groep. We mogen ook hier uitgaan van een grote diversiteit IN en TUSSEN kinderen en jongeren met een handicap. Hierin speelt de diversiteit aan contexten waarin kinderen en jongeren met een handicap opgroeien ook een rol. Het is dan ook een onmogelijke zaak in één onderzoek een beeld geven van hét kind of dé jongeren met een handicap.

Naast andere identiteitskenmerken kunnen kinderen en jongeren te maken hebben met een verscheidenheid aan zowel zichtbare als onzichtbare beperkingen en die in verschillende gradatie, welke hun invloed hebben op hoe zij worden aanvaard in de maatschappij.

Men erkent dat voor kinderen met minder indringende speciale noden op cognitief vlak de voordelen van inclusie minder makkelijk te bereiken zijn dan voor kinderen met opvallende, zwaardere beperkingen (Cook, in Van Hove, 2004). De minst 'zichtbare' 'handicaps' zouden in praktijk wel eens precies de moeilijkst 'aanvaardbare' zijn, ook in het jeugdwerk.

3.3 Diversiteit en jeugdwerk

Waarom is het belangrijk dat kinderen en jongeren aan het jeugdwerk participeren, of met andere woorden, wat is de essentie van jeugdwerk ?

Het uitgangspunt is dat jeugdwerk een vorm van maatschappelijke dienstverlening is, waar alle jeugdigen recht op hebben, en waarin zij een hefboom moeten kunnen vinden om zich beter te kunnen ontplooiën.

De Vlaamse overheid (2003) omschrijft Jeugdwerk als 'groepsgericht sociaal cultureel werk op basis van niet-commerciële doelen voor of door de jeugd (onder jeugd wordt hier iedereen begrepen tussen de drie en de vijftien jaar) die daaraan deelneemt op vrijwillige basis, in de sfeer van de vrije tijd, onder educatieve begeleiding en georganiseerd door particuliere jeugdverenigingen of door gemeentelijke of provinciale openbare besturen'

Vrije tijd wordt om verschillende redenen erkend als een belangrijke socialisatiecontext. Jeugdigen bouwen er sociale netwerken uit, kunnen er experimenteren met verschillende omgangsstijlen, doen er succeservaringen op, leren tal van sociale vaardigheden, krijgen kansen tot zelfexpressie, kunnen zich oriënteren op de hen omringende samenleving etc. (Bouverne-De Bie, Claeys, Coussée, 2002).

Elchardus benadrukt het belang van 'democratische burgerschapsvorming' en stelt dat, wie tijdens de jeugd actief heeft deelgenomen aan het verenigingsleven, veel beter ingeburgerd is, een hogere graad van democratisch burgerschap vertoont. Participatie tijdens de jeugd draagt dan ook bij tot maatschappelijk vertrouwen, een gevoel van veiligheid en een positief toekomstbeeld (Elchardus e.a. in Pelleriaux, 2005). Vooral jongeren die afkomstig zijn uit etnische minderheden en jongeren die school lopen in het beroepsonderwijs zouden een verminderde kans hebben om lid te zijn van organisaties. Voor hen zou het, volgens Pelleriaux, positief zijn indien ze méér zouden participeren.

In het welzijnswerk en in het jeugdwerk is de aandacht voor het thema 'toegankelijkheid' overal toegenomen. Reguliere jeugdwerkingen worden er zich stilaan van bewust dat ze er niet in slagen bepaalde groepen te bereiken omdat de 'drempels' van hun aanbod te hoog liggen (Renty, 2003). Drempels voor integratie zijn onder te verdelen in vier grote groepen (Steenkens, 2000 in: Van Diessen, 2002):

- o Informatieve drempels: niet op de hoogte zijn of over verkeerde informatie beschikken.
- o Institutionele drempels: de aanbodzijde maakt de toegankelijkheid voor mensen met een 'vraag' vaak moeilijk
- o Situationele drempels: de gezinssituatie, het leven in een andere leefwereld
- o Dispositionele drempels: die liggen in de houding, de verwachtingen en de beeldvorming.

Jongeren uit de middenklasse bepalen in sterke mate de normen en het handelen in het jeugdwerk (Wauters, 2001 in: Van Diessen, 2002). Dat maakt de integratie bijna onmogelijk, omdat het een zeer gekleurde visie is. Werk maken van interculturele

competenties, leren omgaan met diversiteit en verschillende achtergronden en plaats geven zijn een must voor de toename van de toegankelijkheid⁶. Elke jongere heeft in zijn vrije tijd recht op ontspanning en een toegankelijk aanbod. Het behoort tot de verantwoordelijkheid van de overheid om elke jongere de kans te bieden om van de voorzieningen gebruik te maken (Van de Walle, 2003).

Coussée echter stelt zich de vraag voor wie de non-participatie aan het jeugdwerk een probleem is en waarom we willen dat alle jeugdigen (kunnen) deelnemen aan het jeugdwerk (Coussée in Pelleriaux, 2005). Coussée heeft het over de 'toegankelijkheidsparadox' : vanuit de vaststelling dat het jeugdwerk niet alle jongeren bereikt, wordt het selectief bereik van het jeugdwerk geïmplementeerd. Hierop werd gereageerd via methodische differentiatie om het bereik van het jeugdwerk te verhogen (specifiek jeugdwerk als toeleiding naar het algemeen jeugdwerk). Dit leidt volgens Coussée tot moeilijke afgrenzingsdiscussies met andere sectoren als hulpverlening, onderwijs en buitenschoolse kinderopvang en uiteindelijk tot de vraag of het jeugdwerk eigenlijk nog wel jeugdwerk is. En of het algemeen jeugdwerk zelf niet in staat moet zijn om de niet-bereikte jeugdigen te bereiken. De paradox is aldus dat de pogingen om het toegankelijkheidsprobleem op te lossen het probleem telkens opnieuw lijken te bevestigen.

Coussée stelt dat het noodzakelijk is de bedreigende vraag naar 'de zin van het jeugdwerk' niet te ontlopen maar mee op te nemen in de reflectie over jeugdwerk. Wat is de bijdrage dan die jeugdwerk kan leveren aan de socialisatie van jeugdigen? Hoe verloopt die socialisatie van jeugdigen in al hun diversiteit en hoe komt het jeugdwerk daarin tussen? Hier is volgens Coussée onder meer nood aan empirische gegevens vanuit het perspectief van jeugdigen om aan de relatie tussen dé jeugd en hét jeugdwerk een meer concrete inhoud te geven. In zijn probleemstelling stelt hij dat jeugdwerkers wel aangeven welke maatschappelijke doelen ze dienen (bvb. socialisatie en integratie van jeugdigen), maar dat ze niet zeggen wat ze concreet doen en niet weten hoe hun handelen uitwerkt, wat m.a.w. jeugdigen zelf hebben aan jeugdwerk : welke vaardigheden worden er geleerd, welke waarden en normen overgedragen. Het perspectief van jongeren zelf blijft m.a.w. buiten beeld (Coussée, 2005). De derde-milieu-benadering (= jeugd als aparte levensfase en jeugdwerk als noodzakelijk vrijetijdsmilieu voor alle jeugdigen met de jeugdbeweging als centrale model of hoogste vorm van jeugdwerk) geeft volgens Coussée jeugdwerk een methodische identiteit, maar antwoordt eigenlijk niet op de vraag wat het jeugdwerk moet betekenen op het niveau van de samenleving en in het leven van jeugdigen. Coussée (2005) stelt die vraag wel en komt tot de conclusie dat de voorwaarden waaronder jeugdigen activiteiten ervaren als een verrijking, het spanningsveld tussen '*aansluiting bij de leefwereld*' (dingen doen die ik graag doe, dingen doen met vrienden en vriendinnen) en '*leefwereldverbreding*' (nieuwe dingen leren kennen, nieuwe mensen ontmoeten) mooi illustreren. Dit betekent dat tussenkomsten dus leefwereldverbreding moeten helpen te bewerkstelligen zonder dat de jeugdigen een aanbod als bedreigend en/of vervreemdend ervaren.

---

⁶ "Het gaat niet over de geïsoleerde 'problematiek' van allochtone jongeren die per se ingevoegd moeten worden in onze zo van tolerantie druipende middenklassencultuur. Het gaat wel over de fundamentele vraag hoe we omspringen met alle vormen van gedrag en belevingsvormen die afwijken van ons gekend repertoire. Of het nu gaat over allochtone jongeren of kansarme jongeren, gehandicapte jongeren of die jongeren met die vader met dat drankprobleem." (Suijs in: Van de Walle, 2003)

Jeugdwerk is geen eiland in de samenleving. Jeugdwerkinterventies kunnen ook niet los gezien worden van andere interventies ten aanzien van jeugdigen. Coussée problematiseert de opsplitsing tussen georganiseerde en ongeorganiseerde jeugd en verwijst naar de vaststelling die van bij het begin van de conceptie van de derde milieubenadering werd gemaakt. "Arbeidersjongeren laten zich echter moeilijk vatten door dat derde milieu en worden dubbel geproblematiseerd : hun puberteit is er een in onvoldwaardige vorm en aan het opvoedingsaanbod dat daarin compenserend dan wel corrigerend moet optreden, participeren zij niet. Zij die er het meeste nood aan hebben, de 'meest bedreigden', voelen zich niet aangesproken door de jeugdbeweging, waarmee deze benadering ook de theoretische onderbouw biedt voor de opsplitsing tussen georganiseerde en ongeorganiseerde jeugd". (p. 69)

Jeugdwerk werd, zoals hierboven reeds gesteld, zeer lang als (derde) socialisatiemilieu benoemd, een normaliserend milieu waar initiatiefnemers zeer lang een monocultureel ideaal hoog in het vaandel voerden (Suijs, 2001), maar de multiculturele samenleving dringt zich ook aan het jeugdwerk hardnekkig op. Een fundamentele bezinning over dit thema mag niet vervallen in een verdergaande problematisering van 'het jeugdwerk en de multiculturele samenleving' waarbij een discours ontstaat van 'verschillen'⁷. Men moet zich daarentegen bezinnen over gemeenschappelijke kenmerken. Mensen hebben voldoende gemeenschappelijkheden⁸ nodig om hun onderlinge verschillen verrijkend en uitdagend genoeg te vinden. Een fundamentele vraag voor de toekomst is daarom: "Hoe leren wij omgaan met de grotere diversiteit en complexiteit in de samenleving?". Diversiteit dient ruimer opgevat te worden dan culturele diversiteit. Het is noodzakelijk dat het jeugdwerk interculturele competentie verwerft en die verder ontwikkelt (Renty, 2003). Zo zet men een proces in gang om te komen tot "Intercultureel jeugdwerk". Het gaat daarbij niet over de verhouding 'vreemde'- 'gewone' kinderen en jongeren. Intercultureel jeugdwerk gaat wél over omgaan met diversiteit in elk type jeugdwerk. Omgaan met diversiteit zit niet in categorietjes maken van (extreme) verschillen, maar wel in onze dagelijkse omgang met elkaar (Suijs, 2001).

Voor het onderzoek vertrekken we vanuit de vraag welke rol het jeugdwerk kan spelen in het leven van kinderen en jongeren met een handicap om vervolgens te gaan kijken welke rol deze kan spelen inzake het omgaan met diversiteit. In de recentste Vlaamse onderzoeken en publicaties⁹ rond 'diversiteit en jeugdwerk' wordt diversiteit gelijkgesteld aan kinderen en jongeren met een andere etnisch-

---

⁷ Een discours dat gaat over de tolerantie voor, contact met of integratie van 'vreemde' elementen in 'onze' jeugdwerkvormen (Suijs, 2001)

⁸ "Gemeenschappelijkheden hebben ook in het jeugdwerk dikwijls te maken met een sociaal-economische, etnische, religieuze of ideologische achtergrond van ouders van deelnemers. Het wordt problematisch dat we ook binnen het jeugdwerk, van welke strekking ook, maar al te vlug handelen vanuit een 'wij' en 'zij': die van de Chiro en die van de Scouts." (Suijs, 2001)

⁹ Zowel in het boek 'Strax, Jeugdwerk verkent de toekomst' (Van Bouchaute, B (eds), 2001) als in het boek 'Beter samen? Denk- en doepistes voor een toegankelijk jeugdwerk in Vlaanderen, Brussel en Wallonië'. (Pelleriaux, K. (ed) (2005) als in het boek 'Jongeren van nu en straks. Overzicht en synthese van recent jeugdonderzoek in Vlaanderen.' (Vettenburg, N.; Elchardus, M.; Walgrave, L., 2006)

culturele achtergrond en worden kinderen en jongeren met een handicap duidelijk onderbelicht. Het is een algemene bevinding dat wanneer het in het beleid gaat om diversiteit en het leren omgaan met diversiteit, 'handicap' vaak de laatste toetssteen is. Ook Aitchison (2003) komt tot de bevinding dat in het vrije tijds- en sport gerelateerde beleid de aandacht pas wordt gericht op mensen met een handicap wanneer de noden van andere prioritaire groepen aan bod zijn gekomen. Hoog tijd dus om er aandacht aan te besteden!

3.4 Jeugdwerk en kinderen en jongeren met een handicap.

In dit deel willen we iets dieper ingaan op de verhouding tussen het jeugdwerkeraanbod en het in dit onderzoek beoogde doelpubliek.

De centrale vraag is hier: wat kan het jeugdwerk betekenen voor kinderen en jongeren met een handicap. Het aanbod bereikt kinderen en jongeren met een handicap vaak niet of omgekeerd, kinderen en jongeren met een handicap kunnen het aanbod niet bereiken. Het jeugdwerk wordt gevraagd extra inspanningen te leveren om de niet-bereikte doelgroepen alsnog te bereiken. Dit geldt zowel voor het reguliere als het doelgroepspecifieke jeugdwerk. Dus kortweg stellen we ons de vraag hoe we er kunnen voor zorgen dat kinderen en jongeren met een handicap (meer) deelnemen aan het jeugdwerk en ten tweede hoe we er kunnen voor zorgen dat ze blijven deelnemen aan het jeugdwerk. Hierbij moeten we de discussie verleggen van het 'bereik van het jeugdwerk' naar de mate waarin jeugdwerk ondersteuning kan bieden bij en kan aanzetten tot het ondernemen van leefwereldverbredende activiteiten.

Belangrijk hierbij is dat het om een proces moet gaan dat gekaderd wordt binnen de processen van inclusie en interculturalisering zoals hierboven beschreven. Het jeugdwerk moet een aantal drempels blijvend in vraag stellen en werken aan een toegankelijker beleid. Hierin kadert bijvoorbeeld het dilemma tussen aanbodgericht vs vraaggestuurd jeugdwerk. De middenweg lijkt volgens Cousée te liggen in "de dialoog". Dat betekent dan "samen zoeken" met de verschillende betrokken partijen. Een adequate (open en actieve) begeleidershouding lijkt daarbij belangrijk. In deze 'dialoog' moeten de noden van kinderen en jongeren met een handicap centraal worden gesteld.

Het jeugdwerk zelf moet ook rekening houden met de verwachtingen van kinderen, begeleiders en ouders en speelt zich af binnen een eigen context met specifieke verhoudingen tussen kinderen onderling, kinderen en begeleiders, begeleiders en ouders, de buurt, ... Dé jeugdbeweging of hét speelpleinwerk bestaat immers niet. Het is niet omdat een jeugdbeweging zegt open te staan voor diversiteit, dat dit in de praktijk ook zo is. Thijs onderscheidt verschillende manieren waarop scholen omgaan met sociale verschillen, afhankelijk van hun visie op de sociale functie van onderwijs en op ongelijkheid in het onderwijs (Kramer, 1996 in Thijs, 2005).

1. Non-reflectie of negatie :

Verschillen worden ontkend en er wordt geen verantwoordelijkheid genomen op het vlak van omgaan met verschillen. 'Voor iedereen gelijk' wordt als doelstelling naar voren geschoven.

2. Aanpassing / compensatie :

De ongelijke startsituatie wordt erkend. Het einddoel van acties is zo vlug mogelijk potentiële achterstanden weg te werken. De aandacht ligt dus op inspanningen die leerlingen zelf willen leveren en dit vooral op het cognitieve vlak.

3. Pluralistisch / differentiatie:

Hier wordt het belang van tolerantie benadrukt om onderlinge wrijvingen te beperken en inzicht te krijgen in hoe de verschillende subgroepen functioneren. Een belangrijke doelstelling is hier dat leerlingen elkaars (culturele) eigenheid leren kennen en waarderen.

4. Pluralistisch / participatie :

De verschillen in de samenleving worden niet gezien als elementen waarmee rekening moet worden gehouden, maar als de essentie van de maatschappij in haar geheel. De school heeft hier een heel belangrijk maatschappelijke opdracht, ze is geen doel op zich, maar een instrument in het stimuleren van wederzijdse identiteit, wederzijds begrip en tolerantie, bevorderen van interactieve vaardigheden, afbreken van dominantiepatronen, ontwikkelen van positief zelfbeeld en meervoudige loyaliteiten.

Het gaat dus over meer dan het aanvaarden van verschillen of de aanwezigheid van verschillende kinderen en jongeren. De aanwezigheid van kinderen en jongeren zegt iets over diversiteit, maar niet alles. Het zegt bijvoorbeeld weinig over de pedagogische meerwaarde verbonden aan het leren omgaan met diversiteit.

In de 'goede voorbeelden' die door de Provinciale werkgroep toegankelijk jeugdwerk werden verzameld, vinden we volgende illustraties die wat duidelijkheid kunnen geven bij het verschil tussen 'differentiatie' en 'participatie' :

Voorbeelden van inclusie als 'differentiatie' :

- *'Inspanningen om kinderen en jongeren met een handicap aan te trekken'.*
- *'Werken aan positieve beeldvorming rond handicaps' : jeugdbeweging organiseert op Roefel een activiteit ism een dagcentrum voor volwassenen met een mentale handicap... 'Er ontstaat een groeiend begrip weerszijden'.*
- *'Je probeert je in te leven in elkaars leefwereld. We zingen samen een Chioliedje en doen dan een dansje op Turkse muziek'.*
- *Inleefdag: 'we willen de monitoren laten kennismaken met de leefwereld van personen met een mentale handicap en vooral een deel van de vooroordelen wegnemen'.*
- *Begeleiders met een handicap: 'toen we hoorden dat Leen graag met ons op kamp was gegaan, hebben we er uiteraard bij stilgestaan op voorhand. Zo hebben we haar bijvoorbeeld bewust niet bij een ploegje gezet waar ze een rolstoel zou moeten voortduwen, ..., maar dat was de enige beperking die we konden bedenken waar we rekening mee moesten houden. Leen draaide mee zoals elke andere moni, op de taken en momenten dat ze wat hulp nodig had, kon ze die krijgen, ... zelfs de deelnemers hielpen haar door*

bijvoorbeeld haar rugzak te dragen. Leen zelf deed er heel gewoon over, ze deed wat ze kon en bij wat ze niet kon, vroeg ze hulp'.

Voorbeelden van inclusie als participatie

- *'velen zullen nu denken aan wat iemand met een verstandelijke en lichamelijke handicap allemaal niet kan waardoor je je kamp moet aanpassen. Het is ook belangrijk om genoeg te kijken naar wat Els wel kan. Hoe je het ook draait of keert: als leiding moet je af en toe extra inspanningen leveren. ... Omdat Els mee is zullen we op tocht enkel op verharde wegen kunnen lopen. ... na een tijdje begint die fiets echt ons 'speelgoedje' van de tweedaagse te worden. ... Els is dus geen special-guest voor ons maar zeker ook geen nietsnut. We moeten met haar beperkingen rekening houden, maar ook haar sterke kanten willen zien: ze is ongelooflijk vergevingsgezind, haar enthousiasme werkt aanstekelijk en ze doet ons inzien dat 'anders' eigenlijk ook maar 'gewoon' is.*

Het is duidelijk dat de laatste twee jaar zowel binnen VVKSM, Chiro als binnen KSJ-KSA-VKSJ ('de grote drie' jeugdbewegingen) meer en meer wordt nagedacht over het idee inclusie en interculturalisering en de uitwerking ervan.

Chirojeugd Vlaanderen kiest bewust voor inclusie en niet voor een apart soort Chiro voor kinderen of jongeren met een handicap. Ze zijn ervan overtuigd dat kinderen die allemaal verschillend zijn meer van elkaar kunnen leren dan kinderen met gelijke mogelijkheden. (Demeulenaere, 2004). Chirojeugd Vlaanderen schreef hierrond een visietekst¹⁰ die ze in de brochure 'Anders Gewoon, Gewoon anders' aan alle leidinggevendenden beschikbaar stelt. Het is een brochure met naast de visie ook tips naar begeleiding toe en voorbeelden van aangepaste spelen. In een rubriek 'Tips voor trips' worden een aantal handicaps, de meest gesignaleerde binnen Chirogroepen, onder de loep genomen. Er staat een korte beschrijving en aansluitend concrete tips. Naast de brochure werd ook werk gemaakt van een leidingsspel 'Maak de balans. Zijn kinderen en jongeren met een handicap welkom in de Chiro?'. Het is een discussiespel dat leiding thema's aanreikt om te peilen naar de draagkracht van hun eigen werking. Het spel nodigt uit tot een gesprek over hoe open de groep staat ten opzichte van kinderen en jongeren met een handicap en of ze werk willen maken van integratie/inclusie. Er worden daarvoor 28 stellingen naar voren gebracht. Wat mij opviel was dat 11 van de 28 stellingen geformuleerd zijn vanuit een negatief waardeoordeel, slechts 4 vanuit een positief oordeel en 13 worden voorwaardelijk positief of neutraal geformuleerd. Dit heeft invloed op de beeldvorming en de discussie tijdens het spel.

---

¹⁰ "Iedereen heeft beperkingen, maar iedereen heeft evenveel talenten en mogelijkheden. ... Kinderen die allemaal verschillend zijn kunnen heel wat leren van elkaar, meer dan wat kinderen met gelijke mogelijkheden van elkaar kunnen opsteken. Binnen de inclusie-visie wil men niet voortdurend de mensen aanpassen aan de eisen van de samenleving, maar wil men de omgeving een beetje veranderen zodat iedereen kan deelnemen en leren hetgeen hij of zij kan leren. Hiervoor krijgt iedereen de hulp die hij of zij nodig heeft waar en wanneer het nodig is. ... Het vraagt heel wat inspanningen en creativiteit van chiroleiding om uit te vissen wat iedereen goed en mindergoed kan en om hiermee rekening te houden in een spelactiviteit. Toch kozen wij met de werkgroep voor deze visie en geloven wij in de mogelijkheden ervan." (De Ridder, 2003)

In februari 2004 verscheen in 'Dubbelpunt', het maandelijks tijdschrift van en voor chiroleiding, een dossier rond 'bijzondere leden in de chiro' waarin een duidelijke oproep werd gedaan naar meer aandacht voor kinderen met speciale noden. Er wordt daarbij gefocust op de leiding en hun begeleidingshouding.

Chirojeugd Vlaanderen kiest in zijn visie om te vertrekken vanuit het kind als en slechts als de plaatselijke Chirogroep de uitdaging om het kind op te nemen aangaat. Alles hangt dus af van de goodwill van plaatselijke groepen.

Binnen VVKSM ligt het nadenken over jeugdbeweging en handicap historisch anders. VVKSM kent een jarenlange traditie van AKABE-groepen. AKABE staat als letterwoord voor 'Anders kan best'. In 2003 werd vanuit de groep AKABE een nieuwe visietekst geschreven die de naam kreeg 'AKABE en Inclusie'. Het concept 'Inclusie' wordt in deze visietekst vertaald naar het 'aanvaarden van kinderen en jongeren met een handicap'.

Chiro en VVKSM zijn jeugdbewegingen die door de manier waarop ze zijn georganiseerd en de manier waarop ze zich ethisch positioneren, relaties en inclusie indirect ondersteunen. Samenwerken en samenspelen staan centraal. Chiro en VVKSM zijn als jeugdbeweging ingebed in onze samenleving, die vandaag een multiculturele samenleving is. Dit brengt extra en andere maatschappelijke dynamieken met zich mee. Vanuit de wetenschappelijke reflectie op deze dynamieken wordt het concept 'interculturalisering' als werkpunt en ideaal naar voor geschoven. Er moet actief worden leren omgegaan met de diversiteit in onze samenleving. Het jeugdwerk engageert zich, samen met het onderwijs, om deze taak mee op te nemen. Het beleid richt zich op het verhogen van de toegankelijkheid van jeugdwerk en het verhogen van participatie van minderheidsgroepen, waaronder zowel kinderen met een handicap als mensen van allochtone afkomst aan het jeugdwerk. Een geïntegreerd gelijkheidsbeleid moet dit bewerkstelligen.

Binnen KSJ-KSA-VKSJ loopt momenteel het 'IQ' project. Het is een project van voorlopig drie jaar waarbij 'IQ' staat voor interculturalisering. Ze zetten een reeks projecten en experimenten op om dit proces binnen hun werkingen te stimuleren en doen dit in samenwerking met het Steunpunt Allochtone Meisjes en vrouwen. Het doel is dat hun begeleiders en vrijwilligers een open houding aannemen ten opzichte van diversiteit onder kinderen en jongeren en ook de nodige vaardigheden ontwikkelen om met die diversiteit om te gaan. Dit willen ze bewerkstelligen 'langs 4 sporen'. Ze willen steun bieden op maat van de lokalen groepen en het onderwerp uitgebreid aan bod laten komen binnen hun kadervorming. Ze willen de goede voorbeelden die voortkomen uit het project voldoende communiceren en zo, tevens ook via hun beleid, een duidelijk signaal geven dat iedereen welkom is binnen hun werking. De nadruk ligt hier vooral op kinderen en jongeren uit kansarme gezinnen of van allochtone afkomst. Kinderen en jongeren met een handicap blijven hier buiten beeld.

'Inclusie' en 'interculturalisering' zijn geen twee maatschappelijk van elkaar losstaande concepten. Wanneer we de doelgroep waarvoor en waardoor de concepten 'inclusie' en 'interculturalisering' zijn ontstaan achterwege laten, gaan

beide concepten over hetzelfde nl.: 'het aanvaarden van en leren omgaan met de diversiteit in onze samenleving'

Het zijn twee geëngageerde concepten die de maatschappelijke situatie van minderheidsgroepen in vraag stellen. Samen met de vraag hebben ze een mogelijk antwoord klaar: namelijk het bewerkstelligen van positieve maatschappelijke processen waarbij de beeldvorming over minderheidsgroepen verandert. De stigma's en labels waar minderheidsgroepen mee gelijk worden gesteld, moeten vervagen en 'de mens' in hen moet centraal komen te staan. Mensen moeten elkaar in al hun diversiteit kunnen ontmoeten in reguliere settings en met elkaar in relaties treden.

Zoals reeds gezegd engageren zowel Chiro als VVKSM als KSJ-KSA-VKSJ zich om die ontmoeting in diversiteit mogelijk te maken. Over de toegankelijkheid voor en de participatie van kinderen van allochtone afkomst van en aan de jeugdbeweging wordt al een aantal jaar nagedacht. De inclusie van kinderen met een handicap in de jeugdbeweging is een recenter thema dat momenteel op nationaal niveau wordt besproken. Er bestaat reeds een aanzienlijke praktijkervaring op het vlak van inclusief onderwijs. Heel wat van die ervaring en 'know-how' kan vertaald worden naar een jeugdbewegingcontext. Het aangetoonde belang van het werken aan 'sociale inclusie' binnen inclusief onderwijs staat in deze vertaaloefening centraal.

Steeds meer kinderen met een handicap gaan inclusief naar school. Ouders voor inclusie verenigt op dit moment 300 families met kinderen in het gewone onderwijs. Dit zou wel eens tot gevolg kunnen hebben dat de vraag naar inclusief jeugdwerk steeds meer wordt gesteld.

Naast de processen die op nationaal en provinciaal, gewestelijk of verbondsniveau worden gestimuleerd moet er tevens gekeken worden hoe inclusie in een plaatselijke jeugdbeweging kan waargemaakt worden. Op deze vraag ging Bracke (2004) dieper in.

4. Onderzoeksmethodologie

4.1 Onderzoeksvragen

Dit is een onderzoek gericht op verheldering. De groep kinderen en jongeren met een handicap is een voor het beleid (en voor het jeugdwerk) vrij 'verborgen' groep. Om te antwoorden op de vraag "wat we moeten doen" proberen we dus eerst een beeld te krijgen op de vraag "wat we doen". Hoe beleven deze kinderen en jongeren hun vrije tijd, welke ontplooiingsmogelijkheden vinden ze in die vrije tijd, wat is de rol die het jeugdwerk daarbij vervult (voor welke jeugdigen)?

In dit onderzoek gaan we uit van een structurele benadering: welzijn is een subjectief begrip. Jeugdwerk als maatschappelijke dienstverlening richt zich dan ook op **alle** kinderen en jongeren en **ondersteunt** hen in hun permanente zoektocht naar persoonlijke, sociale en culturele ontplooiing. Het recht op maatschappelijke dienstverlening staat hier centraal. In deze visie richt het beleid zich in de eerste plaats op het tegengaan van maatschappelijke uitsluitingsmechanismen. Dat betekent dat we niet focussen op de vraag welke behoeften de jongeren hebben. Behoeften worden gecreëerd in interactie, je kan die niet afmeten aan een maatstaf, een te verwachten uitkomst. Behoeften kan je ook niet peilen los van de context, los van het aanbod. Wat doen kinderen en jongeren die niet deelnemen aan het jeugdwerk? Hoe beleven ze dat? Welke rol speelt het jeugdwerk daarin?

De in punt 3 besproken conceptuele uitgangspunten brengen ons bij 2 grote vragen over het beleid dat gevoerd dient te worden met betrekking tot jeugdwerk gericht op kinderen en jongeren met een handicap.

1. Hoe krijgen we ze in het jeugdwerk, hoe krijgen we ze over de brug en daarbij aansluitend " waarom zetten kinderen de stap niet naar het jeugdwerk?" Niet zozeer de non-participatie moet hier geproblematiseerd worden maar het feit dat het jeugdwerk als socialisatie-aanbod niet aan iedereen ten goede komt. Hier moet de vraag gesteld worden naar de toegankelijkheid van het jeugdwerk. Welke zijn de drempels die kinderen en jongeren ervaren mbt jeugdwerk?

2. Hoe zorgen we ervoor dat kinderen en jongeren met een handicap blijven participeren aan het jeugdwerk? Hierbij moeten we ons de vraag stellen: "waarom haken kinderen af?"

Hoe beleven ze hun vrije tijd en wat zijn de voorwaarden waardoor vrije tijdsactiviteiten bruikbaar worden bevonden. Onder bruikbaar verstaan we hier 'leefwereldverbredend'. Hieruit volgt dan de vraag hoe we tot een zo bruikbaar mogelijk aanbod kunnen komen voor kinderen en jongeren met een handicap. Het gaat hier dus om de vraag naar wat jeugdwerk en ook andere activiteiten betekenen en kunnen betekenen voor kinderen en jongeren.

Doorgaans wordt uitgegaan van de vraag 'wie aan welke vormen van vrijetijdsbesteding participeert' (of met andere woorden een aanbodgerichte benadering). De opzet hier is uit te gaan van de vrijetijdsbesteding en beleving als zodanig, om van daaruit na te gaan welk aanbod hier aansluiting op vindt. In de opzet van het onderzoek wordt aansluiting gezocht met reeds beschikbare gegevens op dit vlak. Hierin vervat zit ook de vraag naar de feitelijke vrijetijdsbesteding van kinderen en jongeren met een handicap. Het gaat hier om

kinderen en jongeren met handicap, die al dan niet deelnemen aan het reguliere, inclusieve of doelgroepspecifieke jeugdwerk¹¹.

4.2 Dataverzameling

Op de stuurgroep van het onderzoeksproject werd beslist drie gemeenten in Oost-Vlaanderen als onderzoeksterrein te nemen, nl. Sint-Niklaas, Aalter en Lierde. De gemeenten werden gekozen op basis van de criteria 'grootte' (we wilden zowel een grotere als een kleinere gemeente betrekken), 'provinciale spreiding' (we wilden geen twee gemeenten vlak bijeen) en 'geïnteresseerd in en/of bezig met het thema' (hiervoor baseerden we ons op de antwoorden van een enquête over toegankelijkheid die de Provinciale werkgroep toegankelijk jeugdwerk verspreidde en op de hoofdstukken toegankelijkheid in de jeugdwerkbeleidsplannen).

4.2.1 Interviews

Er gebeurde een kwalitatieve bevraging van kinderen en jongeren met een handicap (10-15 jaar) op basis van face-to-face interviews.

De onderzoeksgroep werd zo divers mogelijk samengesteld. In het onderzoek van Coussée (Bouverne-De Bie, Coussée, Claeys, 2002) worden volgende elementen van diversiteit genoemd : etnische afkomst, verschillende onderwijsvormen (ASO, TSO, BSO, KSO, DBSO en BUSO), kinderen die wel en kinderen die niet deelnemen aan het jeugdwerk, jeugdigen uit 'klassieke gezinnen', nieuw samengestelde gezinnen, eenoudergezinnen, kinderen die in een internaat verblijven of in een instelling bijzondere jeugdzorg. Ook in de keuzes van de plaatsen waar jeugdigen werden opgezocht was diversiteit : jeugdbewegingen, jeugdwelzijnswerkingen, zelforganisaties van allochtone bevolkingsgroepen, scholen.

"De interviews moesten een zicht geven op de diversiteit aan vrijetijdsbestedingen en de factoren die een rol spelen bij het ervaren van een activiteit als zinvol".

Hoe werden de kinderen en jongeren bereikt:

Er werd via twee sporen gewerkt.

GROEP 1. Bevraging kinderen en jongeren die deelnemen aan het jeugdwerk.

Dit via de speelpleinwerkingen en jeugdinitiatieven in Sint-Niklaas, Aalter en Lierde die, volgens de informatie van de jeugddiensten, kinderen en jongeren met een handicap opvangen.

GROEP 2. Bevraging kinderen en jongeren die niet deelnemen aan het jeugdwerk.

Kinderen proberen bereiken via scholen buitengewoon onderwijs en voorzieningen voor kinderen en jongeren met een handicap in Sint-Niklaas en de omgeving van Lierde. (de lijst van scholen die werden aangeschreven vindt u in bijlage) In Lierde komt een oproep in jongerenblad en wordt een mailing aan alle inwoners verstuurd.

De open face-to-face interviews werden afgenomen aan de hand van 5 grote thema's en daaraan verbonden bijvragen. De gevolgde interviewprocedure is te vinden in bijlage. Er werden in totaal 53 interviews afgenomen. 17 interviews werden

---

¹¹ Dit is een pragmatische indeling.

afgenomen via het jeugdwerk (speelplein 't speelanker en spenaozi Sint-Niklaas) en 36 interviews werden afgenomen via de scholen ¹².

Naast de interviews met de kinderen werden 10 ouders telefonisch bevroegd. De interviews verliepen aan de hand van de volgende vragen.

Hoe vult uw kind zijn of haar vrije tijd in?

Wat vindt u van het vrije tijdsaanbod in uw buurt?

Hoe zou u graag de vrije tijd van uw kind invullen?

Welke bijdrage heeft u in de vrijetijdsbesteding van uw kind?

Welke drempels ondervindt u in de vrijetijdsbesteding van uw kind?

4.2.2 Ethische voorwaarden

Er wordt in dit onderzoek gewerkt met een informed consent. De ouders worden via de verschillende voorzieningen per brief op de hoogte gebracht van het onderzoek en kunnen indien ze niet wensen dat hun kind deelneemt aan het onderzoek dat melden aan de directie.

4.3 Dataverwerking

Het proces van dataverwerking wordt in dit onderzoek een cyclisch, dynamisch proces (Maso & Smaling, 1998). Tijdens de dataverzameling worden alle data in de computer ingevoerd. De interviews worden volledig uitgeschreven. De data wordt gelezen en herlezen en aanvankelijk gecodeerd volgens rubrieken (nog nader te bepalen). Naarmate de dataverzameling en -verwerking vordert komen er categorieën en subcategorieën bij. De reeds gecodeerde informatie wordt dan gehercodeerd binnen het vernieuwde codeerschema.

Om de betrouwbaarheid van de analysegegevens te verhogen werden de interviews door een tweede onderzoeker geanalyseerd.

---

¹² Overzicht van de afgenomen interviews via de scholen

Sint Niklaas: 15 jongens, 13 meisjes (leeftijden: 4 van 9 jaar, 3 van 10 jaar, 5 van 11 jaar, 4 van 12 jaar, 2 van 13 jaar, 4 van 14 jaar, 3 van 15 jaar, 1 van 16 jaar, 1 van 18 jaar en 1 van 20)

Lierde: 4 jongens en 3 meisjes (leeftijd: 1 van 9 jaar, 1 van 12jaar, 2 van 13 jaar, 1 van 15 jaar en 2 van 16 jaar,)

Aalter: 1 interview van jongen van 14 bij ouders thuis.

5. Overzicht van de resultaten

5.1 Inleiding

De kinderen en jongeren die deelnamen aan het onderzoek zijn bijna allemaal kinderen en jongeren met het label lichte, matige of ernstige verstandelijke handicap. Hier wordt in het punt 5.2 verder ingegaan. De kinderen werden zowel bevestigd via het jeugdwerk als via scholen. In de meeste scholen die bereid waren om deel te nemen aan het onderzoek leefde het thema vrije tijd als motor tegen sociale exclusie.

Er werd gepeild naar de vrijetijdsbeleving van deze kinderen en jongeren (5.3). Wanneer we specifiek de participatie aan het jeugdwerk bekijken (5.4) kunnen we de bevestigde kinderen en jongeren verdelen in drie grote groepen. Er is een groep die participeert (5.4.1) en er is een groep die niet participeert aan het jeugdwerk (5.4.2). Deze groep kunnen we opdelen in een groep die nooit heeft deelgenomen aan het jeugdwerk en een groep die ooit afhaakte.

De onderzoeksresultaten worden telkens geïllustreerd aan de hand van enkele passende citaten uit de interviews.

5.2 Kinderen en jongeren met een handicap

Het ene kind is extravert van karakter en zou op zijn eentje de wijde wereld willen verkennen en gaat dan ook in de vrije tijd op zoek naar de meest uitdagende bezigheden, een ander kind is dan weer introverter en houdt zich liever in een huiselijke sfeer bezig. Dit is bij kinderen en jongeren met een verstandelijke handicap niet anders.

De kinderen die deelnamen aan het onderzoek woonden in Sint-Niklaas en omstreken (Stekene, De Klinge, Temse...) , Lierde of Aalter. Er werden 28 jongens en 25 meisjes geïnterviewd met een leeftijd tussen 9 en 20 jaar. Allemaal lopen ze school in het buitengewoon basisonderwijs (type 1 en 2)¹³ of het buitengewoon secundaire onderwijs (alle drie de opleidingsvormen). Dit maakt dat ze allemaal het label 'verstandelijke handicap' hebben.

Een eerste algemene bevinding is dat wat op het eerste zicht op terminologisch vlak een schijnbaar homogene groep blijkt te zijn, dit in werkelijkheid en op basis van het onderzoeksmateriaal zeker niet is. Uit het onderzoek blijkt dat de onderzoeksgroep bestaat uit een diverse groep individuen met elk hun eigen achtergrond en identiteit. Het is ook die specifieke achtergrond die elke kind voor een stuk vormt tot wat het is. Al dan niet van allochtone afkomst zijn, uit een welstellend gezin komen, geadopteerd zijn, broers of zussen hebben, in een nieuw samengesteld gezin leven, zijn maar enkele factoren die de diversiteit tussen de bevestigde kinderen en jongeren bepalen. Het zijn daarnaast ook maar enkele factoren die de identiteit van kinderen en jongeren naast hun 'handicap' vorm geven. Daarbij bengelt de 'handicap' in de beleving van de kinderen en jongeren ergens achteraan.

Een aantal kinderen percipieerden zichzelf niet als 'gehandicapt' zo vertelt een meisje uit een type 2-klas het volgende:

---

¹³ Type 1 omvat het onderwijs aan de kinderen en jongeren met een lichte mentale handicap
Type 2 omvat het onderwijs aan de kinderen en jongeren met een matige tot ernstige mentale handicap

Jij zit nu op een school met allemaal kinderen met een handicap hé. Zou jij graag...

Maar die zitten hier nie hé, die zitten daar in het oud gebouw.

Welke handicap hebben die kindjes dan?

Die kunnen niet goed stappen, die zitten in nen rolstoel

Die kunnen nie goe praten.

En de kinderen bij jou in de klas?

Die zijn nie handicap, die zijn nie mongools

Bij jou zijn het allemaal...

Gewone

(K, Sint-Niklaas)

Heel wat kinderen en ouders spreken ook niet in termen van 'hun handicap' respectievelijk 'de handicap van hun zoon of dochter', maar in termen van de school waar ze naar toe moeten gaan. Zo werd door heel wat directies gevraagd of in de brief aan de ouders de term 'kinderen en jongeren met een handicap' mocht vervangen worden door 'kinderen en jongeren uit het buitengewoon onderwijs'. De kinderen en jongeren uit het onderzoek zijn er op deze manier heel duidelijk in, zij hebben geen handicap maar de omgeving waarin ze leven wel. Wanneer we willen tegemoet komen aan de noden van kinderen en jongeren, hier met een verstandelijke beperking, zullen we vanuit een sociaal model moeten ingaan tegen de maatschappelijke barrières die ook kinderen en jongeren met een handicap moeten ondergaan.

Wanneer het in de literatuur gaat over sociale integratie van kinderen met een handicap in reguliere vrijetijdsinitiatieven of over sociale contacten tussen leeftijdsgenoten met en zonder handicap, dan wordt snel verwezen naar het al dan niet aanwezig zijn van een lijst 'sociale competenties' (Arthur, Bochner, Butterfield, 1999 ; Mahon, 2000). Vooral familieleden en dienstverleners geven aan dat persoonlijke karakteristieken, zijnde oa. sociale competenties en fysieke verschijning van de persoon met een handicap, een enorme impact hebben op de omvang en de aard van de sociale integratie. Wat betreft competenties van kinderen met een handicap moeten we ons hoeden voor het gevaar van 'verlabeling van gewone kindkenmerken'. Dit houdt in dat er heel vlug een beeld wordt gevormd over de mogelijkheden en de beperkingen van het kind met een handicap en dit als statisch gegeven mentaal wordt opgeslagen. Het is een beeld waarbij de component 'groei' en vooral 'de groei ondersteunen' geen aandacht meer krijgt. 'Persoonlijke karakteristieken' zijn dus zeker geen voor eens en voor altijd vaststaand feit.

Uit dit onderzoek blijkt dat jongeren met hun persoonlijke karakteristieken ook creatief weten om te gaan. Elk kind heeft uiteraard zijn mogelijkheden en beperkingen maar ook de mogelijkheid om met die beperkingen om te gaan. Zo vertelt een meisje van 18 dat ze helemaal niet tegen drukte kan. Dit weerhoudt haar niet om met haar vrienden iets te gaan drinken op de markt. Ze doen dat gewoon in '*zo'n cafeetje waar dat meestal de oude mensen zitten, daar is't rustig.*'

Ook de geïnterviewde ouders benadrukken in de gesprekken de mogelijkheden van hun kinderen. Ze vertrekken duidelijk vanuit wat hun kinderen wel kunnen. 'Ze kan goed dansen', 'hij verstaat wel heel veel', 'hij weet de leiding echt wel om zijn vinger te draaien', 'hij heeft echt wel alles gehoord', 'hoe hij met computers en elektriciteit om kan, dat is ongelooflijk, jammer dat hij dat op school niet kan studeren'. Ouders zijn ook heel fier op wat hun zoon of dochter zelf heeft verworven. Alle ouders gingen maar pas na een tijdje spreken over de beperkingen van hun zoon of dochter. Ze benadrukken dat hun kinderen ondanks hun verstandelijke beperking ook gewoon de dingen willen doen zoals andere kinderen van hun leeftijd. Jongeren met een verstandelijke beperking vinden het niet leuk om op hun 17 jaar nog naar een speelplein te moeten gaan, dat is namelijk voor kleine kinderen.

5.3 Vrije tijd

Mensen met een handicap hebben meestal meer tijd voor vrijetijdsbesteding, maar minder vrijetijdsmiddelen dan de doorsnee bevolking. Er bestaat voor hen een groot onderscheid tussen de potentiële tijd voor vrijetijdsbesteding en tijd die daadwerkelijk door vrijetijdsbesteding wordt ingevuld. (Aitchison, 2003) Voor kinderen en jongeren blijkt dit maar gedeeltelijk op te gaan. Voor de kinderen en jongeren die deelnamen aan het onderzoek situeert de vrije tijd zich enkel in het weekend en voor diegenen die niet op internaat zitten ook op woensdagnamiddag. Kinderen en jongeren die elke avond naar huis gaan, komen vaak laat thuis van school wat maakt dat ze 's avonds minder tijd hebben voor vrije tijd dan andere kinderen.

In dit hoofdstuk bespreken we eerst welke activiteiten kinderen en jongeren met een verstandelijke handicap allemaal doen in hun vrije tijd om vervolgens in te gaan op de vraag hoe zij hun vrije tijd ervaren en wat dit betekent voor hen. In een volgend hoofdstuk gaan we dan dieper in op het deel jeugdwerk in de vrijetijdsbesteding van kinderen en jongeren met een handicap.

5.3.1 Thuis TV-kijken, voetballen of naar de jeugdbeweging!? Deel 2...

'Thuis TV-kijken, voetballen of naar de jeugdbeweging!?' is de titel van hoofdstuk 6 rond vrijetijdsbesteding uit het recente boek 'Jongeren van nu en straks. Overzicht en synthese van recent jeugdonderzoek in Vlaanderen' (Vettenburg, Elchardus, Walgrave, 2006). Het is een overzicht van het recente jeugdonderzoek waarin kinderen en jongeren met een beperking niet aan bod komen, vandaar 'deel 2'.

In de interviews werd de vraag gesteld wat de leuke zaken zijn die kinderen en jongeren graag doen in hun vrije tijd. Daarbij waren de spontane top-antwoorden: TV-kijken en computerspelletjes spelen (op pc, playstation, gamecube, gameboy,...). Daarnaast wordt er ook muziek beluisterd en gewinkeld. Een groot stuk van de vrije tijd wordt ingevuld met het bezoeken van familie en vrienden. Er wordt gesport in clubverband en veel rondgefietst.

We hebben als vergelijkende oefening de percentages berekend van de bovengenoemde activiteiten en ze naast de cijfers uit recent Vlaams jeugdonderzoek gelegd, meer bepaald het onderzoek 'Jongeren in Vlaanderen:

gemeten en geteld' uit 2000 (De Witte, Hooge et al., 2000). Er werden 4829 leerlingen uit het gewoon voltijds secundair onderwijs via een schriftelijke vragenlijst bevestigd. Ze vroegen onder andere aan de jongeren wat de drie zaken zijn die ze het meest doen in hun vrije tijd. Hieruit blijkt dat tv of video kijken, muziek beluisteren en vrienden bezoeken steevast aan de top staan. Ook brengen heel wat jongeren hun vrije tijd door met sporten (clubverband), of zijn ze bezig met computer. (Goedseels, Vettenburg et al., 2000)

Er wordt dus blijkbaar door alle jongeren in Vlaanderen veel TV gekeken. 52,9% van de geïnterviewde kinderen geeft aan in de vrije tijd veel TV te kijken. De ene kijkt graag TV en voor hem of haar is dit de hoofdactiviteit 's avonds en in het weekend, voor de andere is het een tijdverdrijf bij gebrek aan beter.

Soms, als ik alleen thuis ben en er is niemand om te spelen. Dan kijk ik TV.
(St., Sint-Niklaas)

En zijn er nog dingen die je leuk vindt maar die je niet doet?
Nee, gewoon ik zit altijd in mijne zetel voor TV of muziek te luisteren.
(Sa., Sint-Niklaas)

Ook uit het onderzoek 'Jongeren in Vlaanderen : gemeten en geteld' staat TV-kijken op nummer 1 en blijkt dat 38,6 % van de jongeren TV kijken in zijn top 3 van meest gedane zaken opneemt, al is het niet de activiteit die ze het liefste doen.

Naast TV kijken is het spelen van computerspelletjes enorm populair. Meer dan de helft van de geïnterviewde kinderen, hoofdzakelijk jongens, geven aan dat ze een groot deel van hun vrije tijd voor de computer doorbrengen. In het onderzoek 'Jongeren in Vlaanderen : gemeten en geteld' is dit 21%. Het grootste deel van de kinderen geeft aan veel computerspelletjes te spelen op hun playstation, op de gamecub of gewoon op de pc. Een ander deel (vooral meisjes) houdt het bij gewoon 'computeren'.

De nieuwe media zijn dus duidelijk in de wereld van jongeren doorgedrongen, in de literatuur wordt gesproken over de 'mediatisering' van de vrije tijd (Wildemeersch, 1989 in: Goedseels, Vettenburg et al., 2000). Steeds meer gaan technisch geavanceerde media als film, televisie, video en computer een indringende rol spelen in de invulling van de vrijetijdsbesteding, dit zowel bij kinderen en jongeren met als zonder beperkingen. Aitchison (2003) stelt zelf in haar onderzoek bij kinderen en jongeren met cerebraal palsy, beter bekend als hersenverlamming, vast dat ICT¹⁴ bij deze kinderen een nog groter deel van hun vrijetijdsinvulling gaat uitmaken.

Uit de interviews blijkt dat kinderen en jongeren met een handicap ook nog genoeg zaken buitenshuis doen.

Zowel kinderen met als zonder handicap brengen hun vrije tijd graag met vrienden door. Waar in het onderzoek 'Jongeren in Vlaanderen, gemeten en geteld' in de lijst van vrijetijdsactiviteiten 'langs gaan bij vrienden of vrienden bezoeken' brons krijgt, zien we dat bij de geïnterviewde kinderen minder het geval is. Reden daarvoor is dat hun vrienden van op school vaak veraf wonen en dat vrienden maken in de buurt vaak niet vanzelf gaat. Hierop gaan we dieper in, in het deel 5.5 sociale relaties.

---

¹⁴ Onder ICT plaatst zij oa. TV, video, CD-spelers en computerspelletjes

Als de kinderen en jongeren in staat zijn hun vrienden te bezoeken in de vrije tijd, dan doen ze dat zeer graag en ook veel.

En dan ga ik meestal naar Nina, da's een vriendin van mij en die woont niet zo ver van mij en daar ga ik dan meestal naar toe.

En wat doe je dan samen met Nina?

Nen keer kijken op TV naar een programma da wij leuk vinden. Meestal kunnen wij da nie zien om dat we te laat thuis zijn van 't school en dan pakt zij dat op en dan kijken we daar naar. En ze heeft daar ook boekskes van en puzzels en dan maken wij dat samen. En we vertellen ook veel over 't school.

Zit Nina hier ook op school?

Ja, in mijn klas.

Dus Nina woont dicht bij jou?

Ja da's leuk hé, want ik ben nog maar net verhuisd en ik heb nie echt veel vriendinnen daar.

(N., Sint Niklaas)

Naast het bezoeken van vrienden, spenderen heel wat van de geïnterviewde kinderen een groot stuk van hun vrije tijd aan het bezoeken van familie. Dit gebeurt meestal samen met de ouders.

Verder geven de kinderen en jongeren ook aan rond te hangen in hun straat, wijk of buurt. Ze gaan soms spelen op pleintjes in de buurt met broers of zussen.

Zijn er spelletjes die jij leuk vindt om te spelen?

Nee, gewoon een beetje rondlopen op de straat.

(M., Sint Niklaas)

Er wordt ook veel rondgefietst in de straat, wijk of buurt door de jongere kinderen, in het dorp door de oudere. Er wordt vaak alleen gefietst, maar ook soms samen met de ouders.

Wat vind jij leuk om in jouw vrije tijd te doen?

Soms ga ik naar het speelplein. Daar ga ik met mijnen fiets (zeer dicht bij huis).

En wat doe jij daar zo allemaal op dat speelplein?

Ho, spelen want er is zo nen grote speeltuin en dan fietse kik rond want der is zo een dinge en daar kunde zo rond lopen maar dat doe ik nie... Ik mag niet verder gaan van mijn papa en mijn mama.

(C., Sint Niklaas)

Goed T. wat zijn zo de leuke dingen die jij doet in je vrije tijd?

Euhm, fietsen

En waar fiets jij dan allemaal?

Op straat euhm... en gaan wandelen en meer weet ik niet.

En hoe ver mag je fietsen?

Tot aan het kruispunt maar, tot aan den draai, zo ver mag ik.

(T. Lierde)

Zijn er nog dingen die je doet wanneer je niet in de beenhouwerij bent?
Als ik thuis ben, op mijnen playstation spelen. En euh soms fietsen.
En waar ga je dan naar toe met je fiets?
Heel Lierde rond.
En ga je dan ergens naar toe?
Ja af en toe nen keer bij mijn vrienden.
Heb je veel vrienden in Lierde?
Ja, 2
Waar heb je die leren kennen?
Hier op school
(J., Lierde)

Ik wil er nog eens de aandacht op vestigen dat het onderzoek 'Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld' qua opzet en methodologie niet te vergelijken is met ons onderzoek. Het was een veel grotere steekproef en er werd op een totaal verschillende manier bevraagd. Toch leidt een grove vergelijking van het cijfermateriaal wel tot een algemene bevinding. De vrijetijdsinvulling van mensen met een verstandelijke beperking is niet significant verschillend qua activiteiten in vergelijking met die van kinderen en jongeren zonder verstandelijke beperking. Ook Aitchison (2003) komt in haar onderzoek met kinderen en jongeren met cerebral palsy tussen 11 en 15 jaar tot dezelfde bevinding. Jongeren met een handicap hebben dezelfde vrijetijdsprioriteiten als jongeren zonder handicap. Waar wel verschillen werden gevonden tussen kinderen en jongeren met en zonder handicap was in het aantal keer dat ze deelnemen aan vrijetijdsactiviteiten en in de sociale situaties die een rol spelen bij participatie. Jongeren met een handicap participeren minder aan vrijetijdsactiviteiten en als ze participeren dan is dat meer alleen of met hun ouders dan met vrienden.

De hierboven vernoemde activiteiten hebben op zich allemaal heel weinig met aanbodzijde te maken. De bevindingen hieromtrent kunnen dan ook op het eerste zicht weinig bijdragen tot de vraag hoe de aanbodzijde meer kan tegemoet komen aan de noden van kinderen en jongeren met een handicap.

Wanneer de kinderen en jongeren spreken over hun vrijetijdsbesteding dan spreken ze over hun straat, wijk, buurt of gemeente. Ze willen ook hun vrije tijd daar invullen. Een aantal kinderen geeft aan dat ze zich vervelen omdat er in hun buurt of dorp niets gebeurt. Vrije tijd beleven zij dus als een lokaal gegeven, om langere afstanden te overbruggen, zijn zij afhankelijk van volwassenen. Uit de interviews blijkt duidelijk dat niet elk kind een thuiswerkende ouder heeft die bereid is hem of haar overal naar toe te brengen.

Naast de hierboven vermelde activiteiten nemen kinderen en jongeren ook deel aan het jeugdwerk en doen ze vaak aan sport. Een zeer ruim assortiment sporten komt aan bod waaronder: fitness, dans, karate, boogschieten, turnen, voetbal, paardrijden, tai-box, basketbal, fietsen, atletiek,...

Maar daar wordt hieronder verder op ingegaan.

5.3.2 Als het kriebelt, moet je sporten...

Hierboven werd reeds vermeld dat ook kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking geregeld sporten. In de literatuur wordt het belang van jeugdsport vaak geduid vanuit een aantal functies en betekenissen, bijvoorbeeld lichaamsbeweging en gezondheid, plezier en ontspanning, integratie, interactie, ontlading en uitlaatklep, persoonlijke ontwikkeling en socialisatie. Sport zou bijdragen tot de vorming van een eigen identiteit en ook socialiserend en integrerend werken. Karaktervorming en de ontwikkeling van bepaalde persoonlijkheidskenmerken en morele eigenschappen, zoals moed, eerlijkheid, zou aan kinderen en jongeren via sportdeelname kunnen worden aangeleerd. Sommige studies wijzen er echter op dat sport hier niet automatisch toe bijdraagt. (Vettenburg, Elchardus, Walgraeve ; 2006).

Sport blijkt tegelijk een insluitende en een uitsluitende werking te hebben. (Scheerder, 2004) Jongeren blijken vooral samen te sporten en in interactie te treden met leden van de 'eigen' groep, waarbinnen de sociale banden versterkt worden. De sociale tegenstellingen worden versterkt doordat sport veelal in gescheiden circuits wordt beoefend. Zo sporten meisjes en jongens bijvoorbeeld meestal apart om maar een eerste sociale tegenstelling te noemen.

Hieronder gaan we in op de sportactiviteiten die kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking doen en meer bepaald waarom ze die doen of waarom juist niet.

5.3.2.1 Een overzicht van de sportkriebels

Kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking zijn vaker lid van een sportclub dan van een jeugdwerkvereniging. Ze blijken hoofdzakelijk deel te nemen aan de minder groepsgerichte sporttakken (en vaak ook minder competitiegerichte sporten) zoals karate, tai-box, judo, atletiek, boogschieten, turnen, paardrijden, dansen en fitness. Een paar kinderen doen aan voetbal en basketbal. Wat vooral opvalt is dat heel wat sportende kinderen en jongeren aangeven dat ze nog maar net met hun sport begonnen zijn.

Samantha ga jij naar de jeugdbeweging?

Nee, maar ik ga wel om de 14 dagen gaan dansen.

Ah dan ga jij naar een sportclub.

Ja das hier op Sint Niklaas dus das gemakkelijk.

En waar is dat?

In de fitness Passage

(S., Sint Niklaas)

Zit jij in een sportclub?

Voetbal, Nieuwkerken

Speel je dat al lang?

Ik heb twee maanden begonnen.

(H., Sint Niklaas)

En waren er dingen die je wel leuk vond?

Dinge euhm fietsen in nen koers, coureur en atletiek da doen ik wel. En euh tai-box.

De tai-box, is dat in een sportclub ?

Ja

Ik ben daar nu nog maar pas nieuw.

(W., Sint-Niklaas)

En je zit in een judoclub, doe je dat al lang?

Ik ben vanaf september begonnen.

Op de vraag waarom kinderen en jongeren meer naar de sportclub gaan dan naar het jeugdwerk kunnen we op basis van het interview materiaal geen duidelijk antwoord geven. Toch lijkt de vraag ons interessant genoeg om een aantal hypothesen te formuleren.

Sport komt meer voor in de media. Kinderen en jongeren zien meer sport dan jeugdwerk op TV. Dit maakt dat het beeld dat zij hebben van 'een sport' veel duidelijker is dan van bv. 'de Chiro'. Die duidelijkheid neemt al een pak stress en een eerste barrière weg in het 'toegankelijk zijn' van een sportclub. Het maakt de sportclub op die manier voor het kind 'veiliger' dan een jeugdbeweging. Ouders geven ook aan dat die duidelijkheid ook een reden kan worden van afhaken. Kinderen en jongeren met een handicap focussen zich soms te veel op wat ze zien van een sport in de media, nl. de wedstrijden. Wanneer blijkt dat om wedstrijden te mogen spelen ook veel moet getraind worden, haken ze af.

Verder zijn er wat brugfiguren betreft in een sportclub meer mogelijkheden dan in een jeugdvereniging. Samen met je vader gaan boogschieten kan, hem meenemen naar het speelplein iets minder. Maar hier gaan we dadelijk verder op in.

5.3.2.2 Hoe is het beginnen kriebelen?

Het overgrote deel van de kinderen is in de sportclub terechtgekomen door familieleden. Ofwel gaan broer of zus, neef of nicht al naar de sportclub of is juist het feit dat zij beginnen gaan een stimulans geweest om mee te gaan. Ofwel gaan de kinderen naar de sportclub waar de ouders ook actief zijn. Zo gaat een meisje van 11 jaar uit Sint-Niklaas boogschieten – wat op het eerste zicht niet echt een meisjessport is – omdat haar papa dat ook doet.

Familieleden zijn hier belangrijke brugfiguren en ondersteuners om een aantal drempels tot participatie aan de sportclub te overwinnen. Ze bieden een aanvankelijk noodzakelijke veiligheid voor de kinderen en jongeren met een beperking.

Ga jij naar de jeugdbeweging?

Jeugdbeweging euhm.. naar de karate.

En hoelang doe je al karate?

Drie weken

En hoe ben je daar mee begonnen?

Eerst was mijn nonkel zijn kinderen gegaan naar daar en dan wou ik da ook eens en nu gaan we samen.

(G., Sint-Niklaas)

En hoe ben je daar terechtgekomen in de judoclub?

Mijn papa doet da en mijn broer wou da ook doen omdat mijn papa da ook terug ging doen en toen heb ik gezegd dat ik da ook wel eens wou proberen.

(A., Sint-Niklaas)

Een aantal kinderen geven aan dat ze graag een sport zouden doen, maar dan ook wel samen met iemand: een 'brugfiguur', broer of zus, neef of nicht of een vriend(in).

Zou je graag nog iets anders doen samen met andere kinderen?

Ja mijn mama ga mij laten inschrijven voor te dansen.

Waar ga je dat doen?

Da weet ik nog niet, maar mijn zus wil dat ook doen.

Dans je graag?

Ja, thuis met nen CD

(St., Lierde)

5.3.2.3 Waaron kriebelt het of juist niet?

De kinderen en jongeren geven meestal aan dat ze gestopt zijn met sporten omdat ze het niet leuk meer vonden. Enkel en geven ook aan dat 'het niet leuk meer zijn' gerelateerd was aan verkeerde verwachtingen die ze hadden van een sport. Kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking veranderen blijkbaar snel van sport en houden het niet zo lang vol. Dit kan niet te wijten zijn aan foute verwachtingen alleen. Ouders verklaren dit door dat hun kind niet aanvaard wordt in de groep of fysiek niet even goed mee kan. Kinderen met een verstandelijke beperking hebben ook meer nood aan ondersteuning in het participeren aan sportactiviteiten.

En waarom ben je daar eigenlijk mee gestopt met karate.

Omdat ik vond dat het eigenlijk elke dag hetzelfde was. Da was 's maandags en vrijdags. Het kon wel eens zijn dat het op vrijdag uit de hand liep. Op maandag waren wij echt met weinig volk, we waren soms maar met drie of vier man en in Japan is da echt met 50 man in een kleine zaal. Maar hier was da maar met zo weinig en daarom ben ik ermee gestopt. En ik kan goe basketten en zo, dus daarom wil ik nu basket gaan doen.

(K., Sint Niklaas)

Als kinderen al een lange tijd sporten is dat omdat ze het graag doen en daar goede relaties hebben met vrienden en lesgevers/trainers. Ze zijn met andere woorden goed in hun sport en worden in de sportclub goed aanvaard.

Zit jij in een sportclub?

Paard. Paardrijden

En waar doe je dat?

HICEWA

En rijd je al lang paard?

Ja

Hoelang?

Ja das moeilijk ze da weet ik eigenlijk nie.

En wat vind je daar zo leuk aan?

Omdat die paarden zo schattig zijn. Ik rij der graag op. En onze lesgever is ook ..allé das onze bazin die lesgeeft en da vind ik ook leuk. En dan is er soms iets te doen zo, lijk met de Halloweenocht dat doen wij ook.

En dan mag ik de stalknecht wa helpen en da vind ik ook leuk.

(A., Sint-Niklaas)

Aansluitend bij het citaat hierboven blijkt uit de interviews dat heel wat kinderen en jongeren die we interviewden paardrijden. Een aantal van de kinderen zijn lid van een reguliere sportclub en een aantal anderen doen aan 'hippotherapie' of 'aangepast paardrijden'. Therapeutisch paardrijden kunnen we situeren in het doelgroepspecifieke aanbod naar kinderen en jongeren met een handicap. Kinderen en jongeren komen er voornamelijk terecht vanuit therapeutisch oogpunt, omdat het goed voor hen is. Maar in hun beleving is paardrijden geen therapie maar gaan ze gewoon ook naar een 'sportclub'.

Ga jij naar een sportclub?

Ja

Welke?

Paardrijden

Waar doe jij dat?

In Belsele

En wanneer doe je dat?

Zaterdag

(W., Sint-Niklaas)

Wat doe je graag als je niet op school bent?

Puzzel maken en paardrijden ook

En waar rij jij paard?

In Belsele

(K., Sint-Niklaas)

Paardrijden is een individuele sport waarbij een band wordt opgebouwd met een dier. De relatie tot een paard kan als een veiligere relatie worden beschouwd dan één met een elftal 'sterkere' leeftijdgenoten. Paardrijden is dus voor kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking een psychisch veilige sport, waarbij minder drempels moeten overwonnen worden.

Ook ouders benoemen het paardrijden als een zeer zinvolle en aangepaste vrijetijdsbesteding voor hun kind.

5.3.3 Wensen

De meeste kinderen zijn tevreden over hun vrijetijdsbesteding, maar een deel van de bevroegde kinderen heeft nog vrijetijdswensen waaraan om verschillende redenen niet wordt beantwoord.

Zo geven een aantal kinderen aan dat ze graag zouden paardrijden, dansen of tennissen of bijvoorbeeld naar de KSA gaan. Ze hebben duidelijk nog behoefte om sommige dingen samen te doen met andere kinderen.

Zijn er zo zaken waarvan jij zegt: da kan ik nu niet doen maar dat zou ik wel heel graag willen doen?

Euhm... Tennissen zou ik graag doen.

En ken je een tennisclub bij jou in de buurt?

Nee, nie in mijn buurt.

En heb je dat al aan mama en papa gezegd dat je dat graag zou doen?

Ja maar die zeggen dat da nu nog niet gaat omdat ik nog een klein broerke en zuske heb.

(A., Sint-Niklaas)

C., zou jij graag nog iets anders doen buiten het pottenbakken?

Euhm dansen doe ik een beetje graag, maar niet zo graag. Maar das zo raar voor mij, want die kinderen kijken zo allemaal naar... . Want Kim die danst en ik heb eens ene keer meegedaan en die kinderen die kijken dan zo allemaal naar mij en dat vind ik nie leuk.

En waarom kijken ze dan naar jou?

Euhm... Omdat ik nieuw ben en omdat die zo allemaal zo anders zijn voor mij want ik ken die allemaal nie alleen Kim.

(C., Sint-Nilkaas)

Reden die kinderen aangeven waarom hun wensen niet worden ingevuld is niet omdat ze geen tijd meer hebben maar vooral omdat de gezinssituatie het niet toelaat. Hun ouders vinden het te duur of ze hebben te weinig tijd en helpen hun kind niet om een plaats te zoeken om hun vrijetijdsbesteding in te vullen.

Uit gesprekken met ouders wordt dit beeld een beetje genuanceerd. Ouders gaan actief op zoek om een vrijetijdsaanbod te vinden dat aansluit bij de interesses van hun kinderen. Maar ouders geven aan dat het soms heel moeilijk is om aan de juiste informatie te geraken. Niet alle ouders zijn even vaardig in hun weg vinden in deze informatiesamenleving. Heel wat ouders geven aan nog geen toegang te hebben tot internet. Of ze hebben geen computer of ze hebben de vaardigheden niet om het te gebruiken. Ook financieel zijn sommige vrijetijdswensen niet haalbaar.

Naast tijd, geld en informatie zijn er nog andere factoren die een rol spelen. Ouders hebben het soms om psychologische redenen moeilijk om aan de wensen van hun kinderen tegemoet te komen.

Een moeder vertelt dat ze niet aan de wens van haar zoon (17 jaar met een verstandelijke beperking en autisme) om eens met een vriend te gaan fietsen in de stad en iets te gaan drinken, kan tegemoet komen uit schrik hem kwijt te raken.

Een andere moeder vertelt hoe moeilijk het is om aan de wens van haar zoon ,om zijn vriendinnetje eens op bezoek te laten komen in de vakantie, tegemoet te komen omdat het thema in het gezin van het vriendinnetje taboe is.

5.3.4 Besluit en een stuk discussie

Een eerste belangrijke vaststelling is dat de vrije tijd van kinderen met een handicap nog sterker dan van andere kinderen gestructureerd wordt door de school. Ze komen later thuis van school omdat hun school vaak verder ligt van huis dan bij kinderen die in hun gemeente kunnen schoollopen. Soms ligt de school zo ver dat een internaat de enige oplossing is. Op internaat zitten betekent dat je vrije tijd 's avonds en op woensdagnamiddag ook door de school wordt ingevuld. Het feit dat de school verder van huis ligt, maakt dat kinderen en jongeren met een handicap ook verder van hun vrienden wonen. Dit heeft dan weer zijn invloed op het ontmoeten van hun vrienden in de vrije tijd. Dit gaat voor kinderen en jongeren met een handicap vaak moeilijker omdat zij niet steeds over de middelen beschikken om naar hun vrienden te geraken, hun ouders kunnen hen bijvoorbeeld niet altijd brengen en afhalen.

Ouders zijn een belangrijke factor en actor in de vrijetijdsbesteding van kinderen en jongeren en kunnen daarin zowel een stimulerende als een belemmerende rol spelen. Ouders gaan actief op zoek naar een vrijetijdsbesteding voor hun kind maar een gebrek aan tijd, geld en informatie zijn daarin belemmerende factoren.

Ten tweede doen kinderen en jongeren met een handicap dezelfde activiteiten en hebben ze ongeveer dezelfde wensen, wanneer het gaat over activiteiten uit de vrije tijd, als kinderen zonder handicap. Kinderen met een handicap doen deze activiteiten wel minder vaak en zijn in het doen van deze activiteiten meer afhankelijk van ouders of andere volwassenen. TV kijken en computerspelletjes spelen zijn top - activiteiten bij kinderen en jongeren ongeacht of ze nu een handicap hebben of niet.

Wanneer de kinderen en jongeren spreken over hun vrijetijdsbesteding, spreken ze over hun straat, wijk, buurt of gemeente. Een derde bevinding is dan ook dat kinderen en jongeren met een handicap hun vrije tijd daar willen invullen. Vrije tijd beleven zij dus als een lokaal gegeven, om langere afstanden te overbruggen, zijn zij afhankelijk van volwassenen.

Kinderen en jongeren met een handicap sporten ook graag en veel.

Uit een recent Nederlands rapport 'Jeugd met beperkingen' (Kooiker, 2006) leren we dat 80% tot 90% van de kinderen (6-11 jaar) of jongeren (12-19 jaar) aan sport doet en hierin een prima middel vindt voor het leggen van sociale contacten en om fit te blijven (Hildebrandt et al. 2004). Uit het rapport blijkt dat kinderen met een lichamelijke beperking graag sporten en dit ongeveer evenveel doen als andere jongeren. Hun motieven om te gaan sporten verschillen niet wezenlijk van de motieven van andere jongeren. Ze noemen lichamelijke gezondheidsverbetering als belangrijkste motief. Een tweede motief om te sporten zijn de sociale contacten (Baken en Duijf, 2001). De sporttak die iemand kan of wil beoefenen hangt onder meer af van de aard van de beperking en van de faciliteiten die sportverenigingen bieden. Duidelijk is dat een divers aanbod en een goede toegankelijkheid

belangrijke pluspunten zijn voor een sportdeelname door kinderen en jongeren met een handicap.

In het rapport komt duidelijk naar voren dat sporten voor kinderen en jongeren met een fysieke beperking meer moeite kost dan voor andere jongeren. Er zijn fysieke, sociale maar ook psychologische drempels die overwonnen moeten worden. Inzake sportdeelname kan de sociale omgeving - de familie, begeleiders en therapeuten van de kinderen - een belangrijke stimulans betekenen.

Kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking zijn vaker lid van een sportclub dan van een jeugdwerkvereniging. Ze blijken hoofdzakelijk deel te nemen aan de minder groepsgerichte sporttakken. Er wordt opvallend veel paard gereden. Zijn sportclubs toegankelijker dan jeugdwerkverenigingen? Hun aanbod is in elk geval voor de jongere in eerste instantie duidelijker dan dat van het jeugdwerk. Kinderen en jongeren komen hoofdzakelijk in een sportclub terecht via familieleden die als brugfiguur fungeren en het kind aanvankelijk ondersteuning en veiligheid bieden. Ook de begeleiding wordt als een zeer belangrijke factor genoemd. Opvallend is ook dat veel kinderen aangeven dat ze nog maar net een sport beoefenen. Er wordt ook snel gestopt met het uitoefenen van de sport. Dit ligt aan verkeerde verwachtingen van het kind over de sportbeoefening en het niet aanvaard worden door andere kinderen in de groep.

Kinderen gaan dus een weinig duurzame relatie aan met de sportclub. Een sportclub lijkt vlotter toegankelijk, maar kinderen haken vlug af. Heeft het jeugdwerk troeven om het beter te doen? We betrekken deze hierboven vermelde informatie even op onze twee onderzoeksvragen.

Vraag 1: Wanneer we willen weten hoe we kinderen en jongeren over de brug kunnen krijgen zo dat ze participeren aan het jeugdwerk is het interessant te gaan kijken wat hen de stap doet zetten naar een sportclub.

Het sportaanbod is een duidelijk gegeven wat maakt dat het voor kinderen en jongeren aanvankelijk psychologisch veiliger is om de stap te zetten naar een sportclub dan naar het jeugdwerk. De vraag is dan: Hoe kan het jeugdwerk aanbod duidelijker worden gecommuniceerd? Hoe kunnen jeugdwerkers kinderen met een handicap en hun ouders actiever inlichten, aantrekken, betrekken, ...? Verder kunnen we ons de vraag stellen hoe er in het jeugdwerk meer werk kan gemaakt worden van ondersteuningsfaciliteiten (brugfiguren) voor kinderen en jongeren met een handicap?

Hoe kan het jeugdwerk meer tegemoet komen aan de nood aan lokale vrijetijdsbesteding? Of het gebrek aan mobiliteitsfaciliteiten van kinderen en jongeren met een handicap? Kunnen jeugdwerkingen kinderen ophalen? Dit gebeurt in sommige jeugdbewegingen en speelpleinwerkingen voor kansarme kinderen of kinderen van allochtone afkomst.

Vraag 2: Hoe houden we kinderen en jongeren met een handicap die participeren aan het jeugdwerk erin? Deze vraag opent waarschijnlijk meer perspectieven voor jeugdwerk dan voor (competitie)sport. De vraag is hier wat jeugdwerk dan wel moet zijn. Kinderen haken af wanneer ze niet aanvaard worden in de groep.

Competitiespelen zijn nefast voor het aanvaarden van verschillen tussen deelnemers. Ze hebben juist een uitsluitende werking voor degenen die net iets minder goed zijn. Hier kan het jeugdwerk zeker beter doen.

Is hippotherapie ook jeugdwerk? Als kinderen er andere mensen ontmoeten, hun leefwereld kunnen verruimen en duidelijk aangeven er iets aan te hebben, speelt dat voor mij geen rol. Het is zinvolle vrijetijdsbesteding, ook vanuit het standpunt van de kinderen zelf.

Wellicht moeten we hier de blik verruimen. De klassieke jeugdwerkdefinitie houdt een aantal extra 'beperkingen' in (cf. papa kan niet mee naar het speelplein, het jeugdwerk biedt geen aanbod dat eerder als sport of cultuur wordt omschreven). Als we echter het criterium 'leefwereldverbreding' vooropstellen dan zien we dat bijvoorbeeld hippotherapie evenveel handvaten biedt als 'klassiek' jeugdwerk. Het is dus vanuit het standpunt van de kinderen zelf zinvolle vrijetijdsbesteding. Ook al zien we dit niet stricto sensu als jeugdwerk, we moeten dergelijke zaken wel durven betrekken in de jeugdwerkdiscussie. Fundamenteel gaat het dan over de vraag 'Wat is jeugdwerk?'. Een vraag die niet kan beantwoord worden los van de kinderen zelf.

5.4 Jeugdwerk

Wanneer de vraag wordt gesteld naar wat jeugdwerk is wordt vaak verwezen naar de omschrijving van Guy Redig (Redig 1993). Hij spreekt over een aantal gemeenschappelijke kenmerken: de jonge doelgroep, ontplooiing in de vrije tijd, pedagogische doelstellingen en deskundige begeleiding zijn vanzelfsprekend, meent hij. Maar omdat dat ook geldt voor andere vrijetijdsbestedingen, geeft hij enkele elementen die de omschrijving moeten verfijnen.

- Het jeugdwerk is overwegend een zaak van jonge mensen, wat het 'heel actueel, sterk geënt op de snel wisselende jongerenbeelden, beweeglijk en soepel maakt'.
- Het jeugdwerk is grotendeels vrijwilligerswerk, wat bepalend is voor de werkingscultuur: veel aandacht voor het proces en beduidend minder voor het eindresultaat. Danny Wildemeersch omschreef dat treffend onder de titel 'jeugdwerk tussen nutteloze speelsheid en speelse nuttigheid' (Wildemeersch 1997). Hiermee neemt het jeugdwerk meteen afstand van bijvoorbeeld de muziek-en tekenscholen, de sportclubs,...
- Het jeugdwerk is meestal veelarmig: niet enkel bezig met het ene of het andere, maar actief op een rist aan terreinen, of zoals Redig het stelt: "Het jeugdwerk combineert complexloos methodes en systemen, want de ernst zit in het bezig zijn op zich en niet in de methodologische orthodoxie."
- Het jeugdwerk is een "waardevolle bezigheid". Meestal impliciet, in vele gevallen expliciet vind je in het jeugdwerk reflecties terug over maatschappelijk engagement, ethische positionering ... jeugdwerkers zijn geen wereldverbeteraars (meer), maar zijn wel met hun (grote of kleine) wereld bezig.

(Uit: De Backer & Van Effelterre, 2001)

5.4.1 'Allé wienne doet ter mee...'

Hieronder willen we eerst een overzicht bieden van het soort jeugdwerk waaraan de geïnterviewde kinderen en jongeren participeren om vervolgens in te gaan op hoe zij dat jeugdwerk beleven.

De kinderen en jongeren uit het onderzoek nemen zowel deel aan het doelgroepspecifieke als aan het reguliere jeugdwerkeraanbod.

Akabe: 4

Speelplein: - 't speelanker: 9
- holder de bolder: 1
- De Kronkel Temse: 2
- Spenoazi: 3

Onafhankelijke jeugdbeweging Jokido: 1
KLJ Tielrode: 1

Zeescouts de ster: I
KVV Landegem: 1

5.4.1.1 '.... potteke stamp?'

De kinderen die participeren aan het jeugdwerk en het 'leuk' vinden, geven ook aan dat ze de activiteiten zoals de spelletjes, zwemmen, speeltuin, dansen, knutselen, op kamp gaan, spelen in het bos, ... 'leuk' vinden.

'Scouts vind ik leuk, omdat ge daar soms op kamp bent en spellekes speelt. En ik vind voetballen leuk.'
(S. Sint-Niklaas)

Hier ('t speelanker) vind ik leuk dat we spelletjes spelen, we doen ook opdrachten, dan moet je iets zoeken, papiertjes waar iets op staat.

*Balleke, springkasteel hier en piekedief, eten pannekoeken.
TV kijken, kleuren, spelletje, tikkertje, bal, zwemmen en frieten eten, taart eten, pannenkoeken. (Sint-Niklaas, 't speelanker)*

't Speelanker: ik doe dat heel graag omdat dat leuk is, omdat het toffe spelletjes zijn en dansen en knutselen en opdrachten doen, ... Behalve balonnen die knallen, daar kan ik niet goed tegen. Dan doe ik mijn oren toe of K. (leidster) helpt mij en doet mijn oren toe. (V., Sint-Niklaas)

5.4.1.2 'Cool, vooral omdat het samen met u is!'

Alle kinderen die aan het jeugdwerk deelnemen geven aan dat ze daar ook vrienden hebben.

Jeugdwerk wordt leuk door wat ze doen, maar bovenal door met wie ze het doen. Kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking hebben meer dan andere kinderen nood aan zich veilig voelen in de groep en aanvaard worden. De kinderen uit de groep maar nog meer de begeleiding spelen hierbij een zeer belangrijke rol. Zo heeft B. (hieronder) geprobeerd naar een scouts groep te gaan die dicht bij de deur was, maar hij is teruggekeerd naar zijn oorspronkelijke groep omdat hij er niet aanvaard werd. Op dit thema komen we later nog terug.

Wie zijn jouw vrienden?

In de scouts: Bert, Thomas, Katleen, Bert den hoofdleder,...
(W., Sint-Niklaas)

En hoe weet je dat iedereen van de scouts jouw vriend is?

Dat weet ik niet goed.

Ik was vroeger in de zeescouts aan de ster maar da was dan een beetje ver en dan ben ik naar andere scouts gegaan maar da vond ik dan niet leuk en dan ben ik teruggegaan naar de ster.

En waarom vond je die andere scouts niet leuk?

Da was zo kinderen ... daar kon ik nie goe vrienden maken.

En waarom, weet je da?

Waren nie lief

(B, Sint-Niklaas)

De kinderen uit de onderzoeksgroep die lid zijn van een jeugdbeweging gaan sneller en meer vrienden noemen in de jeugdbeweging dan kinderen die deelnemen aan een speelpleininitiatief. Hier kan de vorm van het soort jeugdwerk een verklaring zijn en dan vooral het concept tijd daarin. Wanneer je mensen meer ziet, worden er ook meer kansen gecreëerd om vrienden te maken. Wat dit betreft biedt een jeugdbeweging meer voordeel. Kinderen percipiëren speelpleinwerking ook vaak als opvang wanneer hun ouders moeten gaan werken. Ook door de ouders wordt een jeugdbeweging anders bekeken dan een speelpleinwerking. Naar de jeugdbeweging gaan is echt een hobby, de speelpleinwerking wordt als opvangmogelijkheid tijdens de vakantie beschouwd.

Sommige kinderen participeren aan het jeugdwerk en vertellen een leerrijk maar zeer broos verhaal. Het label dat ze meedragen maakt dat kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking in reguliere settings constant omgaan met de dreiging gepest te worden. Sommigen lossen dit op door te liegen over de school waar ze naar toe gaan. Hieronder lees je het verhaal van een meisje (type 1) dat net lid is van een KLJ groep. Het is haar eerste jaar dat ze naar de KLJ gaat. Ze is in de KLJ terechtgekomen door haar vriendin Els, een vriendin van op haar vroegere school in *Tiel*. Els heeft de KLJ leren kennen door een briefje dat ze ergens heeft gekregen.

En wanneer ga je naar de KLJ?

Zondag of zaterdag

En ga je elke week?

Soms ik kan daar nu nog nie zo goe mijnen draai vinden.

En waarom niet?

Ja, ben bang da ze mij zouden uitlachen en zo. En da vind ik nie zo leuk.

En ik durf dan dingen nie zeggen en dan lieg ik over mijn school. Dak op een andere school zit, want normaal moet ik al in't middelbaar zitten.

Denk je dat ze daar zouden mee lachen?

Ik weet da nie, zo goed ken ik ze nog niet.

En jouw vriendin waar gaat die naar school?

Die is hierover naar school gegaan: eerste middelbaar humaniora.
(moderne)

En zij zwijgt dan ook over waar jij op school zit.

Ja ik heb haar da allemaal al verteld, want die heeft ook op mijn vroegere school gezeten in Tiel dus die ken mij al van kleins af. En die weet dan al alles over mij.

Wie zijn jouw vrienden?

Ik heb er wel veel. Van mijn vroegere school heb ik er ook nog een paar. De KLJ begint al een beetje. En hier heb ik ook mijn vrienden in de klas en in andere klassen en zo.

En in de KLJ, hoe probeer jij daar dan vrienden te maken?

Meestal ben ik verlegen. En dan blijf ik bij Els enzo en dan komt dat wel hé zeker?

En versta je alle spelletjes goed?

Meestal wel en als het niet zo is dan vraag ik het.

(Interview, 17 november 2005, Sint-Niklaas)

Als we ons de vraag stellen wat faciliterende factoren zijn in de participatie van kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking aan het jeugdwerk dan is het antwoord, op basis van de data uit dit onderzoek, een relationeel antwoord. De kinderen en jongeren geven aan dat hun participatie afhing van de aanwezigheid van 'toffe leiders die ze goed ken(d)nen', of een vriend(in) die meegaat naar de jeugdbeweging. Leiding en vrienden fungeren hier (alweer cfr. sport) als 'brugfiguren' die ondersteuning en veiligheid bieden. Begeleiding biedt bijvoorbeeld ondersteuning door het spel nog eens uit te leggen. Ze kennen en aanvaarden het kind. En als je leider je neef is dan heb je op dat vlak net iets meer geluk.

Wat vond je daar allemaal zo leuk aan aan de KSA?

Ja ik kende die begeleiders daar allemaal goe, wat mijn neef en mijnen anderen neef die zitten daar ook in en die zijn ook begeleiders en die kende ik dan ook al want die zaten dan bij mij in de groep.

Eigenlijk ben je in de KSA terecht gekomen door jouw familie.

Ja

En in Sint-Niklaas zijn er geen KSA-begeleiders die je kent?

Jawel ik ken er wel enen maar ja, met die één iemand als die nie bij u bij de groep staat kunt ge daar nie veel mee doen hé. En daarom heb ik nie zo veel zin...

(T., Sint-Niklaas)

En waarom was de KSA wel leuk en de scouts niet?

Er waren hele leuke leiders.

En ik kende die al goe en die anderen nog nie. En soms zie ik die nog.

...

En zou jij graag terug naar de KSA willen?

Ja dezelfde KSA

Moelijke vraag: Weet jij waarom jij de mensen van de KSA leuker vindt dan die van de scouts?

Ja die van de scouts ken ik niet zo goed en das altijd een ander en die van de KSA die ken ik en da zijn ook een paar vrienden van mijn zus en zo heb ik die echt leren kennen.

Jij vindt het dus leuker als je kinderen en leiders eerst kent.

Ja

Kon jij in de KSA met alle spelletjes goed meedoen?

Ja da waren ook hele leuke

En als je spelletjes niet zo goed verstond?

Dan leggen ze da nog eens uit.

In de scouts deden ze dat soms niet.

(G., Sint-Niklaas)

Hoe komt het dat je bij de scouts (AKABE) bent terecht gekomen? Wie heeft daar voor gezorgd?

Lynn, de mama van V.

V. gaat ook naar de scouts?

Ja

En waar heb je V. leren kennen?

In de klas

(W., Sint-Niklaas)

Ouders vinden het heel belangrijk dat hun kinderen in de vrije tijd ook zoveel mogelijk hun leefwereld kunnen verbreden. Anders hebben ze enkel de enge omgeving van de school. Ze vinden het belangrijk dat hun kinderen voldoende sociale contacten hebben en dat ze met zoveel mogelijk mensen en contexten in contact komen.

Een initiatief als Appelsien¹⁵ vinden de ouders heel goed omdat hun kinderen daar de kans krijgen activiteiten te doen die jongeren van hun leeftijd ook doen. Het is in groep en met voldoende begeleiding en ondersteuning. Het feit dat de meeste activiteiten doorgaan in gewone settings vinden de ouders een belangrijk gegeven naar integratie toe. Ook al zijn ze aangewezen op specifieke initiatieven, ze vinden het belangrijk dat hun kinderen zo veel mogelijk in gewone omgevingen hun vrije tijd invullen. Hiervoor wordt soms een PAB (Persoonlijk Assistentie Budget) gebruikt. De kinderen gaan naar een school voor Buitengewoon secundair onderwijs en in hun vrije tijd doen zij activiteiten samen met hun assistent. Zo gaan ze bijvoorbeeld samen zwemmen. Ouders vertellen dat de andere mensen soms raar kunnen opkijken wanneer hun zoon of dochter niet reageert conform de fysieke leeftijd. Ouders geven aan dat ze soms veel moeten incasseren, maar dat hebben ze er wel leren bijnemen. Zowel de omgeving moet meer met personen met een handicap leren omgaan als hun kinderen met de omgeving.

Ouders benadrukken in de interviews het belang van zich betrokken voelen. Ouders geven aan dat communicatie met de begeleiding heel belangrijk is. Het is belangrijk zo veel mogelijk informatie te kunnen uitwisselen, want naar gelang de handicap zijn kinderen soms minder communicatief. Het is ook belangrijk dat problemen zo snel mogelijk worden aangepakt en dat gebeurt het best in samenspraak met ouders en begeleiding.

5.4.2 'Allé wienne doet ter nie mee?' en vooral waarom

In dit stukje willen we het hebben over de kinderen en jongeren die niet deelnemen aan het jeugdwerk en vooral over de factoren die daarin een rol spelen. Een eerste voorwaarde om te kunnen participeren aan het jeugdwerk, is weten dat het jeugdwerk bestaat. Een aantal kinderen geven aan helemaal niet te weten wat een jeugdbeweging of een speelpleinwerking is. Dit komt omdat ook niemand in hun omgeving aan het jeugdwerk deelneemt. Hier stellen we dus al een eerste belemmering vast.

Zoals eerder al vermeld geven de ouders aan dat de initiatieven waar hun zoon of dochter welkom is, veel te weinig bekend zijn. Ze geven aan dat er veel te weinig publiciteit wordt gemaakt rond sommige initiatieven. Het is soms lang zoeken om aan juiste informatie te geraken. Er zou meer reclame moeten gemaakt worden. De mensen die het het meeste nodig hebben, hebben vaak geen toegang tot de informatie. Een groot deel van de ouders heeft nog geen toegang tot internet en moeten zoeken via folders en soms kunnen organisaties enkel bereikt worden via het internet.

---

¹⁵ Jeugddienst Appelsien Sint-Niklaas

5.4.2.1 Belemmeringen

Een tweede groep van 'de niet aan het jeugdwerk participerende' kinderen en jongeren kennen het jeugdwerk wel. Deze groep bestaat uit kinderen die al dan niet reeds hebben deelgenomen aan het jeugdwerk.

Er zijn kinderen en jongeren die graag aan het jeugdwerk zouden deelnemen en ook een duidelijke groep voor ogen hebben, maar niet mogen deelnemen van de ouders. Redenen waarom ze niet mogen van hun ouders zouden o.a. zijn 'omdat ze het te duur vinden' of 'omdat ze hun zoon of dochter te oud vinden'. Er zijn ook kinderen wiens broer of zus aan het jeugdwerk deelneemt en zij niet, ook al zouden ze graag ook gaan.

Ouders en andere familieleden blijken ook in deze verhalen een belangrijke potentiële stimulerende functie te hebben, al blijft die hier dan wel achterwege. Wat we ook leren uit deze informatie is dat bij kinderen en jongeren wel degelijk de behoefte bestaat om deel te nemen aan het jeugdwerk maar dat zij daarvoor de ondersteuning van hun directe omgeving nodig hebben. Hieronder enkele illustraties

Je hebt gezegd dat je een vriend hebt die in de scouts zit...

Ja L. en ik heb er ook één die in de KSA zit.

En ben je al eens naar de KSA geweest?

Ja één keer met de vriendendag. En das tof...

Maar je bent nie blijven gaan naar de KSA?

Nee da mag ik nie van mijn papa.

Waarom nie?

Omdat die altijd zegt, we blijven geen geld schijten zegt die.

Maar naar de chiro wil ik wel nog eens gaan.

En heb je het al eens gevraagd aan mama en papa?

Maar van mijn mama mag het wel ze maar van mijn papa die zegt altijd we zullen er nog eens over nadenken...

(A., Sint-Niklaas)

Ken jij chiro of scouts?

Jaaa mijn zussen gaan daar geregeld naar toe. We hebben in Nieuwkerke-Waas ook een jeugdbeweging. Maar ik ben zelf der nog nooit naar toe geweest.

En zou je daar graag naar toe gaan?

Ja

En waarom ben je nog nooit geweest?

Euh ja.... Mijn zussen gaan daar elke zondag soms naar toe en ja dan blijf ik thuis.

En hebben je zussen nog nooit gezegd, kom M. ga eens mee?

Nee

En zou je dat graag willen?

Ja, want ik ben eigenlijk een beetje te dik. (lacht)

(M., Sint-Niklaas)

Ga jij naar de jeugdbeweging?

Nee

Weet jij wat dat is?

Ja

Zou jij daar graag eens naar toe gaan?

(Onmiddellijk) Ja

Ken jij een jeugdbeweging in de buurt?

Ja in Brakel

En welke jeugdbeweging is dat?

Een KSA

En ben je daar al eens naar toe gegaan?

Nee

En heb je dat al eens aan mama en papa gezegd, dat je dat graag eens zou doen?

Ja

En wat zeggen die?

Dat ik al ouder ben daarvoor (15 jaar)

(S., Lierde)

Andere kinderen geven dan weer aan het jeugdwerk wel te kennen maar er helemaal niet in geïnteresseerd te zijn. Ze vinden het 'saai'. Ze voeren niet graag opdrachtjes uit van anderen, de spelletjes die daar worden gespeeld lijken saai en er zijn daar geen leuke kinderen. Sommige kinderen geven aan dat het feit '*dat ze de leiders en kinderen niet goed kennen*' een belangrijke reden is waarom ze niet willen gaan. Kortom ze hebben niemand die als brugfiguur zou kunnen fungeren. Sommigen voelen zich niet veilig in de groep omdat de groep te groot is. Anderen geven aan dat ze niet meekunnen met de kinderen van hun leeftijd. Anderen hebben het te druk met andere zaken of worden afgeschrikt door het beeld dat ze van het jeugdwerk hebben. De perceptie die kinderen en jongeren hebben van de jeugdbeweging is ook een factor waarom ze niet willen participeren aan de jeugdbeweging.

En een jeugdbeweging is dat er in jouw buurt?

Ja maar, als ge dat dan hoort, da zijn allemaal van die kleine snotterkes allemaal, en die van mijnen leeftijd zitten ook allemaal met fleskes bier leeg te drinken, en sigaretten roken enzo. Allé ik vind van mezelf dat ik da verkeerd heb gedaan en daarom ben ik ook gestopt, ik vind ge moet da nie doen op zo nen leeftijd ge moet wa slimmer worden en ik ben da ook aan het doen, slimmer worden, dus ge denkt dan 'ik ga stoppen' en ge wil goe doen voor alle mensen. Maar een jeugdbeweging da zie k nie zitten.

Dat zie je nie zitten?

En welke jeugdbewegingen ken jij allemaal?

Alleen de scouts denk ik. Of chiro. Scouts of chiro is het. En dan aan die sporthal, das precies nen witte karavan, das ze nen grote voor werken. En daar zitten die dan allemaal in, een beetje knutselen en zo.

(K., Sint Niklaas)

Weet jij wat er nog allemaal te doen is in jouw buurt voor kinderen van jouw leeftijd?

Ja euhm, scouts en chiro en ...maar da ik vind da nie leuk.

En waarom vind je dat niet leuk?
Omdat dan moet ge ook op kamp gaan en ...
(J., Sint-Niklaas)

Belangrijk is ook een beeld te krijgen van de factoren die ervoor zorgen dat kinderen en jongeren afhaken in het participeren aan het jeugdwerk. Ze zijn gestopt omdat de activiteiten niet leuk waren, omdat ze verhuisd zijn of omdat de ouders andere opvang hadden gevonden tijdens de vakantie. Maar het overgrote deel geeft aan dat ze gestopt zijn omdat ze niet aanvaard werden en uitgesloten werden. Hieronder gaan we dieper in op de uitsluitingsmechanismen die kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking ondervinden in het jeugdwerk.

5.4.2.2 Uitsluitingsmechanismen

Heel wat kinderen geven aan dat ze gepest werden en worden. Ze worden uitgemaakt of uitgescholden en sommigen spreken zelfs over fysiek geweld (op de grond gooien). Ze werden duidelijk niet aanvaard en werden door de begeleiding niet ondersteund in het leggen van sociale contacten. We laten de kinderen zelf aan het woord:

A. ga jij naar de jeugdbeweging?
Hoe bedoel je?
Ga jij naar de Chiro, de KLJ, de KSA, VVKSM ...?
Nee, maar vroeger wel, de Chiro denk ik, nee de scouts
En heb je dat lang gedaan?
Als ik 5 jaar was
Waarom ben je daarmee gestopt?
....
Was het daar leuk?
Nie echt, die waren mij aan het pesten.
En daarom ben je daarmee gestopt?
Ja operatie gedaan aan mijn oren.
Waren vroeger jouw oren anders?
Ja flaporen
En wat deden ze dan allemaal in de scouts?
Op de grond gooien.
(A., Sint-Niklaas)

En in welke jeugdbeweging heb je gezeten?
Chiro (strijpe) en Scouts
Hoelang heb je in de Chiro gezeten?
Een jaar
En waarom ben je gestopt met de Chiro?
Ik vond da nie wijs
En hoe oud was je toen?
11-12 jaar
Welke scouts ben je geweest?
Brakel (ook maar een jaartje)

Wat deed je daar zo allemaal?
Nen keer gaan zwemmen, op kamp gaan, nen keer met een kompas door den bos.

En vond je dat leuk?

Nee

En hoe ben je bij de scouts terecht gekomen?

Mijn neef zijnen kameraad deed da

En jouw neef doet dat ook?

Ja die zit in de KSA denk ik

...

En chiro en scouts zou je dat nog graag eens proberen?

Nee

Waarom vond je da nie leuk?

Die kadeeën zaten mij altijd uit te maken, die kinderen

En wat deden die dan allemaal?

Zeggen da'k moest weg gaan en al

(A., Lierde)

In welke jeugdbeweging zat jij?

Da weet ik nie meer. Da was in de straat eigenlijk. De Kieldrechtstraat.
(De Klinge)

En ga ja daar nu nog naar toe?

Nee ik ga wel nog kijken maar nie meer meedoen omdat die de hele tijd mij uitgelachen hebben en vorige week ook al.

...

Weet jij wat er nog allemaal te doen is in jouw buurt voor kinderen van jouw leeftijd?

Ja euhm, scouts en chiro en ...maar da ik vind da nie leuk.

En waarom vind je dat niet leuk?

Omdat dan moet ge ook op kamp gaan en ...

En heb je dat al eens geprobeerd, naar de chiro of de scouts gaan?

Ja maar het was mij tegengevallen.

En waarom?

Ze waren mij ook aan het pesten omdat ik euh toen al op bui.. op deze school zat en deze das een BLO school, en ik zeg zo 'Ja én, misschien zit jij wel op een BLO school. Daar moet jij mij nie voor uitmaken ze, ik kan er ook nie aan doen dat ik nie meekan é.' En dan ben ik daar mee gestopt en naar de scouts ben ik ook eens geweest maar das ook tegengevallen. Daar waren de spellekes wel toffer maar da was eigenlijk voor de kleintjes.

(J., Sint-Niklaas)

Ouders geven aan dat hun kinderen meer aandacht en uitleg nodig hebben en dat ze die in de reguliere jeugdbeweging niet altijd krijgen. Ze worden aan hun lot overgelaten. Ouders gaan dan op zoek naar jeugdwerkinitiatieven waar hun kinderen zich zo goed mogelijk voelen. Na veel mislukte pogingen komen ouders terecht bij het doelgroepspecifieke jeugdwerk. De ouders uit Sint-Niklaas zijn heel

tevreden over initiatieven zoals AKABE, Speelplein 't Speelanker, Jeugddienst Appelsien (voor de oudere jongeren). Sommige ouders spreken vol lof over de manier waarop de AKABE-leiding met hun kinderen omgaat.

Veel ouders vertellen over de vele mislukte pogingen die ze hebben meegemaakt in het naar de chiro/speelpleinwerking/dansschool sturen van hun kind

De ervaring van 'gedumpt worden' is moeilijk, zowel voor kinderen als voor ouders. Heel wat kinderen en ouders hebben al een lange negatieve periode achter de rug. Zo vertelt een moeder wat haar zoon vroeger allemaal heeft moeten verduren in het eerste leerjaar van de gewone school. Haar zoon kon het niet uiten dat hij niet goed meekon in de klas en werd heel agressief. Ook in de naschoolse opvang werd hij uitgelachen en werd er door de begeleiding niet naar hem omgekeken. Hij liep verloren en begreep niet goed wat er allemaal gebeurde.

Een moeder vertelt dat ze een zeer negatieve ervaring had opgelopen in de scouts. Er is weinig respect voor kinderen en jongeren met een handicap en haar dochter werd daar al onmiddellijk uitgelachen. Zowel voor de leiding als voor de andere kinderen was het blijkbaar te moeilijk. Maar ze denkt dat dit afhangt van groep tot groep.

5.4.3 Besluit en een stuk discussie

De kinderen en jongeren uit het onderzoek nemen zowel deel aan het reguliere als aan het doelgroepspecifieke jeugdwerk. Algemeen kan gesteld worden dat de groep die aan het reguliere jeugdwerk participeert een lagere ondersteuningsnood heeft dan de kinderen en jongeren die aan een doelgroepspecifiek initiatief deelnemen. Hoe kan deze hogere ondersteuningsnood in reguliere jeugdwerkinitiatieven worden opgevangen?

Kinderen en jongeren uit de onderzoeksgroep die graag aan het jeugdwerk deelnemen, doen dat graag om de activiteiten, maar bovenal omdat ze het samen met andere kinderen kunnen doen. Het relationele aspect blijkt belangrijker te zijn dan de activiteit op zich. Het hebben en onderhouden van sociale contacten blijkt een belangrijk gegeven. Dit heeft alles te maken met de begrippen 'beloning' en 'connectedness' (aangehaald in 3.2). Ook kinderen en jongeren willen graag ergens bijhoren, zich affirmeren met de ene, en zich afzetten tegen de ander (Van Hove, 2006).

Uit de analyse van het onderzoeksmateriaal kunnen we een reeks faciliterende factoren als belemmerende factoren in het participeren aan het jeugdwerk afleiden.

Een belangrijke faciliterende factor is de aanwezigheid van 'brugfiguren' voor het kind of de jongere met een beperking in het jeugdwerkinitiatief. Brugfiguren zijn personen waarmee het kind of de jongere met een handicap zich verbonden voelt en die hem of haar ondersteunt door vooral een vorm van 'veiligheid' te creëren. Dit kunnen familieleden (neven of nichten in leiding) of vrienden zijn.

De belangrijkste factoren waarom kinderen blijven participeren aan het jeugdwerk is omdat ze zich aanvaard weten in de groep. Dit is een proces dat soms lang kan duren en dat ondersteund dient te worden door de begeleiding. De houding van de begeleiding is daarin een belangrijke ondersteunende factor en tevens een rolmodel voor de rest van de groep.

Naast de faciliterende factoren vallen er ook een reeks belemmerende factoren of drempels te distilleren die we bespreken aan de hand van de indeling van Steenssens (2000).

Informatieve drempels: Het is voor kinderen en jongeren met een handicap minder evident om aan de juiste informatie te komen inzake vrije tijdsactiviteiten. Lokale jeugdwerkinitiatieven worden vaak lokaal via de reguliere scholen bekend gemaakt, wat maakt dat de kinderen en jongeren die naar een school voor buitengewoon onderwijs gaan deze informatie niet krijgen. Een aantal kinderen kent het jeugdwerk helemaal niet. Naast informatie over het reguliere aanbod is het ook moeilijk om aan de juiste informatie over het doelgroepspecifieke jeugdwerk te geraken. Dit is ook voor ouders niet evident. Niet alle ouders beschikken over adequate zoekstrategieën, over internettoegang (qua accommodatie of qua vaardigheden) of over tijd om naar informatie op zoek te gaan. Hier kunnen we dus al op basis van informatie een Mathëuseffect vermoeden.

Institutionele drempels: De aanbodzijde maakt de toegankelijkheid voor mensen met een 'vraag' vaak moeilijk. In een stad als Sint-Niklaas belanden kinderen met een grotere ondersteuningsnood vaker in een doelgroepspecifiek initiatief dan in een kleinere gemeente zoals Lierde. Simpelweg omdat er in Sint-Niklaas een aanbod bestaat voor kinderen met een grotere ondersteuningsnood en in Lierde niet. Daarnaast kunnen we ons de vraag stellen: Zitten er in het jeugdwerkconcept zaken die inherent uitsluitend werken voor deze groep? Ouders voelen zich bijvoorbeeld vaak niet betrokken bij het jeugdwerkgebeuren. Heeft het feit dat het reguliere jeugdwerk werkt met vrijwilligers hierop een invloed?

Situationele drempels: De context waarin kinderen en jongeren leven is een belangrijke factor. De gezinssituatie bepaalt voor een zeer groot stuk hoe de vrije tijd van kinderen en jongeren wordt ingevuld. Ouders bepalen vaak of kinderen aan initiatieven kunnen deelnemen. Ze kunnen naast een stimulerende rol ook een belemmerende rol spelen in de vrijetijdsbesteding van hun kinderen. De factor tijd, geld, informatie spelen hierbij een belangrijke rol. Maar ook meer psychologische factoren zoals bezorgdheid en vroegere negatieve ervaringen spelen hierin een rol.

Dispositionele drempels: Deze drempels liggen in de houding, de verwachtingen en de beeldvorming van zowel het kind met een handicap als het jeugdwerkinitiatief. Op hoe jeugdwerkinitiatieven kunnen kijken naar en omgaan met sociale verschillen gingen we dieper in in punt 3.4 (Thijs, 2005). Deze manier van denken en doen heeft een grote impact in het zich aanvaard weten, ondersteund en veilig voelen door het kind. De begeleiding speelt hierin een zeer belangrijke rol, die vaak wordt onderschat.

Kinderen hebben ook een eigen beeld van wat jeugdwerk is. Ze vinden het saai of ze geven aan niet mee te kunnen met de kinderen van hun leeftijd. Heel wat kinderen hebben op voorhand de verwachting niet aanvaard te zullen worden in de jeugdbeweging (vaak gestoeld op voorgaande negatieve ervaringen) en zetten daarom de stap niet of werken dit zelf in de hand vanuit die angst.

Het zich niet aanvaard weten en voelen is tevens een belangrijke factor waarom kinderen afhaken. Er spelen in het jeugdwerk tal van uitsluitingsmechanismen, zoals

pesten, uitmaken, negeren,... waar kinderen en jongeren met een handicap vaak het slachtoffer van zijn.

Daarnaast kunnen we ons de vraag stellen of een nauwer overleg met de scholen inzake jeugdwerk, perspectieven openen (per slot van rekening is het jeugdwerk historisch gezien heel nauw gelinkt aan de school en worden ook op het vlak van toegankelijkheid voor allochtone groepen ideeën in die richting gevormd). Wanneer jeugdwerk tot doel heeft leefwereldverbredend te werken, kunnen we maar beter geen jeugdwerk opzetten in scholen of exclusief voor kinderen van een bepaalde school (zoals nu in Brussel wordt overwogen) maar een nauwere link met het onderwijs lijkt wel aangewezen.

Zinnvolle vrije tijd kan wellicht ook dichterbij de buurt worden opgezet. Welke rol kan de lokale jeugddienst spelen? En wat met het pedagogisch werk buiten het jeugdwerk? Niet enkel sport, maar ook zelforganisaties, cultuur, rood kruis, amateuristische kunstbeoefening, muziek- en toneelvereniging, jeugdbrandweer, ... kunnen pedagogische functies op zich nemen en maken vrijetijdsbesteding voor heel wat jongeren zinvol.

Jeugdwerk moet hier dus in de eerste plaats begrepen worden als een relationeel gegeven waarin sociale contacten en de ondersteuning in het leggen van sociale contacten centraal moet staan. Kinderen en jongeren met een beperking willen erbij horen en daarin staat participatie centraal, maar participatie houdt meer in dan 'er gewoon zijn'.

5.5 Sociale relaties

De sociale contacten van de kinderen en jongeren die geïnterviewd werden bestaan uit contacten met leeftijdsgenoten die ze hoofdzakelijk op school zien, hun familieleden en contacten met hun begeleiding.

5.5.1.1 Vrienden

Kinderen geven aan vooral vrienden op school te hebben. Veel kinderen geven aan buiten school geen vrienden te hebben. Als ze vrienden hebben buiten de school dan worden vaak kinderen uit de buurt genoemd. Kinderen die deelnemen aan het jeugdwerk geven aan daar ook vrienden te hebben.

En wie zijn jouw vrienden?

Mijn vrienden hier op school zijn Sa., Mat en Dave.

En heb jij ook vrienden die je niet op school hebt leren kennen?

Nee

En komen jouw vrienden van op school soms op bezoek bij jou thuis?

Euh nee

En ga jij soms bij hen op bezoek?

Nee

Zo je dat graag willen?

Ja eigenlijk wel maar aan den andere kant, ik denk niet dat ons mama da goed gaat vinden.

(M., Sint-Niklaas)

En wat doe je zo allemaal in de weekends?

Euhm soms kijk ik de hele dag naar TV en soms ga ik bij mijnen gebuur gaan spelen.

En wie is jouw buur?

Seppe .... en Febe

En zijn dat jouw vrienden ?

Ja

(D. , Lierde)

De kinderen en jongeren geven aan hun vrienden van op school ook tijdens hun vrije tijd te willen ontmoeten. Voor een aantal wordt deze wens ingelost, anderen ondervinden belemmeringen in het ontmoeten van hun vrienden tijdens hun vrije tijd.

Het feit dat de meeste vrienden uit een schoolcontext afkomstig zijn, heeft zijn invloed op het ontmoeten van de vrienden in de vrije tijd. De kinderen lopen allemaal school in het buitengewoon onderwijs wat maakt dat zij vaak geen school lopen in hun eigen gemeente, wat de afstand tussen hen en hun vrienden in de vrije tijd vaak groot maakt. Bijvoorbeeld, kinderen uit Lierde lopen school in Zottegem, Geraardsbergen of Oudenaarde, wat niet op wandelafstand van elkaar ligt.

Kinderen geven aan dat hun vrienden niet op bezoek mogen komen omdat het niet mag van hun ouders . Zelf mogen ze niet gaan spelen omdat ze te ver wonen. Kinderen geven dan ook aan graag meer vrienden in hun eigen buurt te hebben.

En komen jouw vriendinnen soms na school eens bij jou?

Nee dan is't al tijd. Maar ik zit wel in de zelfde klas bij hun.

En komen ze soms eens in de vakantie?

Nee want ze wonen te ver.

En vragen ze soms dat jij eens bij hen gaat?

Da mag ik nie.

En waarom?

Omdat die te ver wonen ... zou da wel graag doen

(K., Sint-Niklaas)

Wie zijn jouw vrienden?

Kimberly, Olivier, Sarah, Kevin, Yasmine

En waar heb je die vrienden leren kennen?

Op mijn vroegere school

Zie je die vrienden nog?

Nee maar Kim komt ook naar hier naar school

Spreken jullie soms af in de vakantie of in het weekend?

Nee, ik zie ze dan nie want ze zijn bij hun papa.

Zou je ze graag zien in de vakantie?

Ja maar me Nieuwjaar ben ik bij mijn papa en me Pasen bij mijn mama en dan zie ik Y. wel.

Mogen er ook kinderen op bezoek komen bij papa?

Nee

(S., Lierde)

5.5.1.2 Begeleiding

Kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking blijken volgens de ouders vaker terug te vallen op en 'op te trekken' met begeleiding dan met andere kinderen uit de groep. Ze benoemen hun begeleiding vaak als vrienden.

Wie zijn jouw vrienden?

In de scouts: Bert, Thomas, Katleen, Bert den hoofdleider,...

(W., Sint-Niklaas)

5.5.1.3 Familie

Kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking moeten meer dan andere kinderen terugvallen op hun ouders en broers of zussen en eventueel neven en nichten. Dit zijn relaties die vaak meer veiligheid bieden dan relaties met niet familieleden.

Heb je vrienden buiten de scouts en de school?
Ja , thuis eigenlijk mijn mama, mijn papa, mijn broer en ik
(W., Sint-Niklaas)

En wat doe jij nog graag?
Met mijn neef voetballen.
En hoe oud is jouw neef?
12 of 13 jaar
En wat doe jij nog graag?
Wandelen
En met wie ga jij wandelen?
Met mijn nicht (Julie 3 jaar)
En waar ga jij dan wandelen?
In mijn straat
En komen jouw nichten en neef veel op bezoek?
Alleen 'tdonderdagds of 't vrijdag. 's Avonds
(K., Sint-Niklaas)

Zou jij graag dingen samen doen...
Ja met mijn zus
(St., Lierde)

Wie zijn jouw vrienden?
Ik heb geen broer, alleen mijn mama. Dat is leuk. Cool, mijn mama
(K. Sint Niklaas 't Speelanker)

Verveel je je soms?
Soms wel.
En wanneer is dat dan?
Als mijn ouders niet thuis zijn.
En waarom verveel je je niet als je ouders wel thuis zijn?
Omdat die soms met mij spelen.
(N., Sint-Niklaas)

Een aantal kinderen antwoordt op de vraag: wat zijn de leuke dingen die jij doet in je vrije tijd?: ' Spelen met de hond'. Dieren zijn in het leven van sommige bevraagde kinderen geen onbelangrijk gegeven. Ze spelen graag met hun huisdier en hebben er een voor hen belangrijke band mee.

Ik weet waar ik naartoe kan in mijn vrije tijd
Eens naar mijn kamp boven in de schuur, dat was vroeger een
spinkamer. Ik neem dan mijn poezen mee. Ze komen altijd bij mij, ik
geef ze altijd eten elke morgen en middag en avond. Een kat is mijn
lievelingsdier. Ook de kat van de burens komt bij mij. Ik ben dierenvriend.
Als we gaan fietsen en er springt een katje of konijntje voorbij, dan
komen ze altijd als ik roep. Maar als mijn zus komt, lopen ze weer weg.

Mijn zussen zijn er zo bruut mee. Hier weten ze dat niet dat ik dierenvriend ben.

(J., Sint-Niklaas)

Wat zijn de leuke dingen die jij doet in je vrije tijd?

Soms voetballen in de tuin en soms met mijn hond.

En soms ga ik buiten de cavia's eens gaan pakken, ja er zijn er al drie die weer zwanger geworden zijn. Er zijn al twee geboren den ene heeft er drie en den had er vier en den mijne is nog nie gedaan. Ja ik heb allemaal de zwarte en mijn zus allemaal de bruine.

(F., Sint-Niklaas)

Ook ouders geven aan dat hun kinderen de meeste vrienden hebben op school. Ze vinden het belangrijk dat hun kinderen sociale contacten hebben en dat ze in de mate van het mogelijke een vriendenkring opbouwen buiten de school.

Ouders stimuleren, elk naar eigen vermogen, hun kinderen zo veel mogelijk om activiteiten te doen waarin ze met andere kinderen in contact komen.

Ouders van kinderen met een verstandelijke beperking en autisme geven aan dat ze bang zijn dat ze anders op een eiland zouden terecht komen.

De rol van de begeleiding is volgens de ouders zeer belangrijk. Ouders melden dat hun kinderen een periode nodig hebben om zich aan te passen in de groep en zich goed te voelen. Kan soms een half jaar duren maar dat is de moeite waard. Dit lukt alleen als de begeleiding hun kind ook blijft stimuleren en aanvaarden zoals het is. Een moeder vertelt dat haar zoon door een reeks negatieve ervaringen in zijn kindertijd nu heel voorzichtig is geworden en heel lang de kat uit de boom kijkt alvorens hij initiatief gaat nemen ('alvorens dat er beweging in te krijgen is'). De begeleiding moet hier voor een stuk mee omkunnen en het kind de ruimte bieden om te groeien in de situatie en zo te groeien in veiligheid.

Naast de begeleiding is ook de context waarin de sociale contacten plaatsvinden een belangrijke factor. Een ouder vertelt dat ze tijdens het weekend op een camping staan. Daar verlopen de sociale contacten tussen haar dochter en de andere kinderen veel beter dan in Sint-Niklaas waar ze wonen. *'Daar kent iedereen haar en is ze aanvaard. Het gaat daar veel gemakkelijker. Niemand kijkt daar nog raar. Daar speelt ze met andere kinderen. Daar zijn er nog twee kindjes die niet goed zien'*. Een veilige, kleinere gekende context is een faciliterende factor in het leggen van sociale contacten.

5.5.2 Besluit en een stuk discussie

Het werd reeds een aantal keer aangehaald. Het overgrote deel van de vrienden die kinderen en jongeren met een beperking hebben, zijn vrienden die ze leerden kennen op school. Dit maakt het ontmoeten van hun vrienden in de vrije tijd voor sommigen niet evident. Kinderen en jongeren met een handicap zijn vaak meer beperkt in hun mobiliteit. Dit is een belangrijk punt waar aandacht moet aan besteed worden, ook naar beleid toe.

Tevens willen we nog eens de belangrijke rol van de begeleiding in het ondersteunen van sociale contacten in jeugdwerk of sport-initiatieven benadrukken. Want het leggen en onderhouden van sociale contacten met kinderen en jongeren zonder beperking gaat voor kinderen en jongeren die er wel één hebben niet vanzelf.

Uit een onderzoek met kinderen en jongeren met en zonder een fysieke beperking (Skär, 2003) waarin werd gepeild naar hun relaties met vrienden en volwassenen blijkt dat kinderen en jongeren met een fysieke beperking minder vrienden hebben dan hun leeftijdsgenoten zonder beperking en de relaties die ze hebben zijn meer complex. Waar de bevraagde mensen met een handicap zichzelf zagen als gewoon lid van de groep leeftijdsgenoten, zagen de leeftijdsgenoten hen als 'anders'. De relaties die ze hebben met volwassenen worden als ambivalent en asymmetrisch bevonden. Ouders en volwassenen zijn tegelijkertijd helpend en ondersteunend als beschermend en dominant.

Kinderen en jongeren met een beperking hebben dus duidelijk nood aan sociale contacten maar om deze te realiseren hebben ze soms ook nood aan de nodige ondersteuning. Dus wanneer we werk willen maken van inclusie, dan is één van de belangrijkste elementen waar we werk moeten van maken 'sociale contacten'. Wanneer kinderen met een handicap bv. naar de jeugdbeweging gaan zijn 'sociale contacten' een feit. Zij ontmoeten evenveel kinderen als de andere kinderen uit hun groep. Dit gaat hier puur om de kwantitatieve kans op sociale contacten. Om de sociale contacten tussen kinderen met een handicap en de kinderen van de groep inhoudelijk en kwalitatief een even grote kans te geven hebben zij in meerdere of mindere mate nood aan sociale ondersteuning. Sociale ondersteuning is een proces waarvan de inhoud wisselt naarmate het kind groeit in de ontstane relaties. In dit ganse proces moet de capaciteit die het kind zelf heeft om relaties aan te gaan en te onderhouden centraal staan. In een groep van twintig kinderen is het normaal dat niet alle kinderen een even kwaliteitsvolle relatie met elkaar aangaan. Het is dan ook normaal dat niet iedereen de beste vriend van het kind met de handicap wordt. Maar wanneer er oog is voor een positief groeien van sociale contacten is dit voor iedereen een meerwaarde.

Meyer (2001) en Van Hove (2006) stellen dat we niet moeten wachten tot zich een 'grote mentaliteitswijziging' heeft voltrokken alvorens kinderen en jongeren met een beperking te laten deelnemen aan gemeenschappelijke activiteiten met andere kinderen, anders blijven we wachten. Meyer (2001) stelt daarentegen een model voor van 4 interventiebenaderingen om sociale relaties te ondersteunen. Wanneer we sociale contacten willen ondersteunen moeten we in de eerste plaats oog hebben voor het repertoire van het kind. We moeten ons ook de vraag stellen over welke sociale vaardigheden het kind beschikt en hoe we die kunnen helpen vertalen naar leeftijdsgenoten. Want een tweede belangrijke factor is de 'sociale ecologie' die zeer sterk de peer-interactie beïnvloedt. Zoals reeds eerder vermeld, is de manier waarop in een sociale context met elkaar wordt omgegaan zeer belangrijk voor het zich kunnen aanvaard voelen in de groep. De manier waarop de begeleiding naar verschillen in de groep kijkt en er vervolgens mee omgaat is zeer belangrijk en wordt snel overgenomen door de andere kinderen uit de groep. Een derde interventiebenadering is 'bemiddeling door volwassenen', dit kan bestaan uit het geven van informatie, het vertalen van gedrag naar leiding en kinderen toe, het mee helpen zoeken naar ondersteuningsvormen,.... Het vertalen van gedrag naar kinderen toe, valt tevens te kaderen binnen de 4^e interventiebenadering en deze

draait rond het ondersteunen van de leeftijdsgenoten. Het is belangrijk dat de kinderen zonder een handicap de nodige informatie krijgen en ondersteuning krijgen om goed te kunnen omgaan met het kind met een handicap. Belangrijk in dit verhaal is dus dat we niet mogen vervallen in een verhaal van het kind trainen in sociale vaardigheden maar dat we de algemene ecologie in vraag moeten stellen en eventueel trainen.

6. Getuigenis van een jongen met een fysieke beperking

Omdat de geïnterviewde kinderen en jongeren allemaal het label verstandelijke beperking is opgespeld, werd vanuit de provincie gevraagd een getuigenis van een kind of jongere met een fysieke beperking in het verslag op te nemen.

Tom is een jongen van 12 jaar en woont in Sint-Niklaas. Hij gaat momenteel naar school in het Sint-Lodewijk instituut te Kwatrecht. Dat is voor hem een heel eind van thuis. Omdat elke morgen om 6uur opstaan om met de bus naar school te vertrekken niet meer haalbaar was, zit Tom nu het grootste deel van de week op internaat. Hij volgt zijn eerste jaar ASO en zit in een klasje met 4 leerlingen. Hij geeft aan dat zijn drie klasgenoten al goede vrienden geworden zijn. Zijn lagere school volgde Tom in een reguliere basisschool te Belsele. Hij was daar volgens de mama 6 jaar qua schoolresultaten een gemiddelde leerling. Aan die tijd denkt Tom met gemengde gevoelens terug. Hij werd er gepest en de andere leerlingen hadden het heel moeilijk om zijn handicap te aanvaarden. Ook bij de leerkrachten vond Tom niet altijd steun. Toen het pesten echt uit de hand begon te lopen, hebben de ouders besloten 'handicapidagen' te beginnen organiseren. Dit waren dagen waarop informatie werd gegeven over hoe het is om met een handicap te leven. Kinderen konden dan zelf eens ondervinden hoe het is om met beugels aan je benen te moeten voetballen. Dit wierp zijn vruchten af. Ook in de klas werd zo het thema meer bespreekbaar gemaakt en werd er, afhankelijk van de leerkracht, tijd gemaakt om erover te praten. Tom had een aantal vrienden in de klas die het voor hem opnamen, wanneer hij bv. op de speelplaats werd gepest. Deze vrienden, een 4-tal waaronder 'één favoriet' ziet hij af en toe nog in de wijk wanneer ze toevallig samen buiten spelen. Echt afspreken om samen dingen te doen, doet Tom niet.

Bij Tom wordt zijn vrije tijd momenteel heel sterk gestuurd door school. Elke avond is er in de leefgroep verplicht anderhalf uur studie. Daarna wordt hun les opgevraagd en wanneer ze de stof onvoldoende beheersen worden ze terug naar hun boeken gestuurd. 's Avonds blijft er nog weinig tijd over om samen met de mensen van de leefgroep ontspannende activiteiten te doen.

Op woensdagnamiddag gaat Tom naar de therapie die een groot stuk van zijn vrije tijd in beslag neemt. Daarnaast doet hij op school aan boogschieten. Dat vindt hij een fijne activiteit die hij aan het begin van het schooljaar heeft mogen kiezen uit een reeks andere activiteiten zoals karate, voetbal, rolstoelhockey,.... Tijdens het weekend doet Tom geen speciale activiteiten. Hij heeft het te druk met zijn schoolwerk en is ook graag gewoon eens thuis. Zijn favoriete activiteiten zijn dan eens goed uitslapen, play-station spelen, eens een gezelschapspel spelen en zijn broer en zus 'eens goe treiteren'.

In de grote vakantie gaat Tom naar het speelplein 'De Kronkel' in Temse. Dit doet hij reeds van zijn 8 jaar. Het is een speelplein georganiseerd door de Christelijke Mutualiteit voor kinderen en jongeren met een fysieke beperking en broers of zussen. Tom vindt het leuk om naar 'De Kronkel' te gaan omdat de groepen niet te groot zijn (nooit meer dan 15 kinderen per groep) en omdat iedereen elkaar daar helpt als er iemand iets niet kan. Hij vindt ook de activiteiten leuk en vindt dat ze goed ingekleed zijn (telkens rond een dagthema). Volgens de moeder vindt Tom het contact met lotgenoten heel belangrijk. Dit is ook de reden waarom hij bij de keuze

voor het middelbaar voor Sint-Lodewijk heeft gekozen. Opnieuw weer helemaal alleen vechten om een plaatsje in een reguliere klas, zag Tom niet zitten.

In de vakantie wordt er met het gezin wel eens een uitstap gedaan naar een pretpark of naar zee. Wanneer er iets te doen is in Sint-Niklaas is het gezin meestal ook wel van de partij. Maar verder heeft Tom geen behoefte meer om nog meer activiteiten te doen in zijn vrije tijd.

Zijn boodschap voor de gouverneur is dat hij graag een ASO school voor jongeren met een fysieke beperking iets dichterbij in zijn buurt zou hebben.

Uit dit verhaal leren we dat de vrije tijd van kinderen en jongeren met een beperking wel eens sterk kan bepaald worden door school en therapiemomenten. Ook Tom zijn verhaal is een verhaal van aanvaard willen worden. Hierbij werd door de ouders het belang van het geven van informatie over de handicap benadrukt.

7. Conclusies en aanbevelingen

7.1 Conclusies

Bij het formuleren van de conclusie van dit onderzoek verwijzen we graag ook naar de reeds geformuleerde besluiten aan het einde van elk hoofdstuk. Deze besluiten zijn reeds een bundeling van de conclusies van het onderzoek. Hieronder geven we beknopt de hoofdbevindingen van dit onderzoek weer.

Als eerste algemene bevindingen mogen we stellen dat de onderzoeksgroep verre van homogeen was. We kunnen stellen dat de diversiteit binnen deze groep even groot kan zijn als de diversiteit die bestaat tussen verschillende groepen kinderen en jongeren. We kunnen dus deze discussie niet voeren in termen van bepaalde doelgroepen waarvoor een sluitend aanbod kan worden ontworpen. Elk kind is anders, dit is een gegeven waar zal moeten mee leren omgegaan worden. Een belangrijk gegeven hierbij is dat we in de discussie de stem van de jongeren zelf niet mogen negeren. Kinderen en jongeren met een handicap zijn actieve wezens en zijn zeker in staat om zichzelf te gaan definiëren in wat ze niet en wel willen (Priestley, 1999).

Ten tweede kunnen we stellen dat de wensen en interesses van kinderen en jongeren met een handicap niet heel veel verschillen van deze van kinderen en jongeren zonder handicap. Kinderen en jongeren met een beperking willen activiteiten doen maar willen deze vooral doen samen met iemand en liefst in hun eigen buurt of gemeente (op lokaal vlak). Kinderen bereiken het bestaande aanbod vaak niet wegens niet in de buurt of te ver. Het jeugdwerkbeleid zal zich op dit gegeven moeten toespitsen.

Ten derde willen we een duidelijk antwoord formuleren op de gestelde onderzoeksvragen.

Een eerste vraag is hoe we kinderen en jongeren kunnen toeleiden naar het jeugdwerk en daarbij aansluitend " waarom zetten kinderen de stap niet naar het jeugdwerk?" Het gaat hier om de toegankelijkheid van het jeugdwerk en de drempels die kinderen en jongeren ervaren m.b.t. jeugdwerk. Zoals reeds aangehaald in punt 5.4.3 gaat het hier zeker om informatieve en institutionele drempels.

Kinderen en jongeren met een handicap en hun ouders beschikken vaak niet over de juiste informatie en de aanbodzijde maakt de toegankelijkheid voor mensen met een 'vraag' moeilijker. Er zou dus werk moeten gemaakt worden van een toegankelijke communicatie van de juiste informatie. Informatie kan dan via zoveel mogelijk kanalen worden verspreid en dit op een zo toegankelijk mogelijke manier. Dit is een punt waar jeugdverenigingen vaak minder tijd en energie kunnen instoppen. Misschien ligt hier een taak voor de lokale jeugddiensten.

Het gaat zeker ook om situationele en dispositionele drempels. Kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking hebben meer tijd nodig om zich ergens goed en veilig te voelen in een bepaalde context. Een duidelijk beeld hebben van een context maakt deze context initieel ook veiliger. De aanwezigheid van 'brugfiguren' die een ondersteunende rol op zich nemen zijn hierin een stimulerende

factor en maken het jeugdwerk voor kinderen en jongeren toegankelijker. Ouders zijn een belangrijke factor in het stimuleren van hun kind in het participeren aan de jeugdbeweging. Het is belangrijk dat ouders goed geïnformeerd worden en verder ook betrokken worden in het jeugdbewegingsgebeuren van hun kind.

Een tweede onderzoeksvraag is: 'Hoe houden we kinderen en jongeren met een handicap die participeren in het jeugdwerk? Hierbij moeten we ook ingaan op de vraag: "waarom haken kinderen af?" Hoe beleven ze hun vrije tijd en wat zijn de voorwaarden waardoor vrijetijdsactiviteiten bruikbaar worden bevonden. Onder bruikbaar verstaan we hier 'leefwereldverbredend'. Hieruit volgt dan de vraag hoe we tot een zo bruikbaar mogelijk aanbod kunnen komen voor kinderen en jongeren met een handicap.

Hier komen duidelijk de situationele en dispositionele drempels opnieuw aan bod (zie 5.4.3) samen met de vaststelling dat het relationele aspect hier nodig is om uitsluiting tegen te gaan (5.4.2.2). Kinderen moeten zich aanvaard voelen om zich veilig te voelen in een bepaalde context. Kinderen en jongeren met een handicap hebben ook meer tijd en soms ondersteuning nodig om zich op hun gemak te voelen en te 'groeien in veiligheid'. Jeugdwerk en andere vrijetijdsactiviteiten zijn een relationeel gebeuren met het oog op sociale contacten en 'belonging'. Kinderen en jongeren met een beperking willen zich aanvaard voelen en ergens bijhoren.

De begeleiding speelt daarin een zeer belangrijke rol en de houding t.o.v. het kind is van cruciaal belang opdat het kind zich aanvaard zou weten. Jeugdwerkers mogen en moeten daarop focussen, misschien wel nog meer dan op een goed gevulde activiteitenkalender. Tevens is er de vaststelling dat de begeleiding vaak onvoldoende handvatten en/of draagkracht heeft om uitsluiting tegen te gaan.

Is inclusie van kinderen met een beperking in het bestaande aanbod dan minder goed dan hen enkel te laten participeren in een apart circuit? Neen zeker niet. Het is een proces waarbij er moet vertrokken worden vanuit het kind en moet gezocht worden naar de nodig ondersteuning. Inclusie is geen instantoplossing maar een proces dat vraagt om energie en engagement.

7.2 Aanbevelingen

Wanneer we werk willen maken van een intercultureel en inclusief jeugdwerk dan willen we naar aanleiding van de resultaten een pleidooi voeren om te werken aan een jeugdwerk/jeugdwerkbeleid dat grenzen doorbreekt (Coussée, 2005).

7.2.1 *Grenzen tussen jeugdigen doorbreken*

Hierbij moeten we vertrekken vanuit de diversiteit van en tussen kinderen en jongeren, de actieve definiëring van kinderen en jongeren en de relationele wens bij elk kind, nl. het hebben van sociale contacten.

De meeste werkingen voor kinderen en jongeren met een handicap zijn nog vaak doelgroepspecifiek. Dit zorgt voor een spanningsveld nl. het bieden van een veilige, homogene omgeving met aansprekende en gekende identificatiekaders staat dan tegenover het verlies aan kansen op ontmoeting en leren kennen van anderen (Coussée, 2005). En dit laatste is net wat kinderen en jongeren met een handicap willen: in hun eigen buurt en omgeving sociale contacten aangaan en onderhouden. Daarvoor moeten de grenzen tussen kinderen en jongeren met en zonder handicap doorbroken worden. Deze grenzen worden in hoge mate bepaald

door het stigma handicap dat deze kinderen dragen. Vrije tijd is een belangrijk gegeven in het tegengaan van dit stigma (Devine, 2004). Volgens Devine (2004) staan het hebben van gedeelde ervaringen en het verlenen van voldoende informatie hierbij centraal. Grenzen kunnen maar doorbroken worden wanneer kinderen en jongeren zich kunnen identificeren met elkaar door een gedeelde ervaring. Hierin kan het jeugdwerk een belangrijke rol spelen. De sleutel hiertoe ligt in het ontwikkelen van vrijetijdskansen (toegankelijkheid) die jongeren met en zonder handicap toe laten om gedeelde interesses en wederzijdse relaties te ontwikkelen. In die gedeelde ervaring hebben kinderen en jongeren recht op de nodige ondersteuning om in die gedeelde ervaring ook een gelijkwaardig aandeel te hebben en evenveel kans op dezelfde succeservaring. Die ondersteuning is dan vooral een sociale ondersteuning en spitst zich dan volgens de 4 interventiebenaderingen van Meyer (2001, zie 5.5.2) vooral toe op het repertoire van het kind en andere kinderen van de groep. Het gaat hier om een proces waarbij zowel kinderen met een handicap als de andere kinderen van de groep moeten groeien in het wederzijds aanvaarden.

7.2.2 Grenzen van jeugdwerkers doorbreken

De conclusie dat of jeugdigen al dan niet aan jeugdwerk iets hebben, minder samenhangt met het formele aanbod dan wel met de houding van de begeleiding (Coussée, 2005), is een bevinding die ook duidelijk uit dit onderzoek naar voorkomt. Begeleiders zijn zich daar vaak nog te weinig van bewust. Over hoe jeugdwerkers ten opzichte van kinderen en jongeren met een handicap staan of over welke vaardigheden zij over het algemeen beschikken, kunnen we in het kader van dit onderzoek geen uitspraken doen. Wat we wel weten is dat begeleiding een zeer belangrijke rol speelt in het participeren van kinderen en jongeren met beperkingen aan het jeugdwerk. Ze ondersteunen het kind in het aangaan van sociale contacten en maken dat het kind zich goed voelt.

Eigen aan het gegeven jeugdwerk is dat het vaak steunt op vrijwilligers. Vrijwilligers hebben niet dezelfde bagage als professionelen en die bagage kan zeker ook niet van hen geëist worden. Hier kunnen we ons de vraag stellen of al die bagage überhaupt noodzakelijk is om leiding te kunnen geven aan een groep kinderen waar een kind met een beperking deel van uitmaakt. De omgekeerde vraag is misschien ook zinvol om gesteld te worden: Is er een plaats voor professionelen in het jeugdwerk en zo ja waar?

7.2.3 Grenzen van het jeugdwerk doorbreken

In paragraaf 3.4 werd reeds aangehaald dat het *'hier om een proces moet gaan dat gekaderd moet worden binnen de processen van inclusie en interculturalisering zoals hierboven beschreven. Het jeugdwerk moet een aantal drempels blijvend in vraag stellen en werken aan een toegankelijker beleid. Hierin kadert bijvoorbeeld het dilemma tussen aanbodgericht vs vraaggestuurd jeugdwerk. De middenweg lijkt volgens Coussée te liggen in "de dialoog". Dat betekent dan "samen zoeken" met de verschillende betrokken partijen. Een adequate (open en actieve) begeleidershouding lijkt daarbij belangrijk. In deze 'dialoog' moeten de noden van kinderen en jongeren met een handicap centraal worden gesteld.'*

Ten eerste zou het bestaande jeugdwerk zijn 'aanbodsgrenzen' in vraag moeten stellen en proberen doorbreken. Elke jeugdwerkvorm heeft zijn eigen traditie en cultuur maar zou hier ook creatief, flexibel en progressief moeten leren mee omgaan. Het proces van het leren aanvaarden en omgaan met diversiteit moet hiervoor blijvend gevoed worden. Het jeugdwerk kan naast de aanbodzijde ook ruimte creëren voor het kunnen opnemen van 'vragen' van kinderen en ouders. Hierbij wordt vaak een beroep gedaan op de draagkracht van het jeugdwerkinitiatief. De draagkracht is verre van een statisch gegeven. Wanneer grenzen worden doorbroken kunnen tal van ondersteunende bronnen worden aangeboord. De betrokkenheid van ouders is ook een belangrijk ondersteunend gegeven. We hebben hier te maken met de spanning tussen vraag en aanbod. Kinderen en jongeren met een beperking lijken een specifieke vraag te hebben waar het aanbod niet aan tegemoet kan komen. Binnen de rigide grenzen die momenteel nog bestaan lijkt dit zo te zijn. Maar uit de resultaten blijkt dat deze kinderen en jongeren in essentie geen andere vraag stellen. Ze willen net als andere kinderen activiteiten doen samen met andere kinderen en het liefst in de buurt of gemeente. Alleen hebben ze daarvoor net iets meer ondersteuning nodig. Het is daarom niet relevant telkens weer opnieuw een nieuw 'vraaggestuurd' aanbod te gaan creëren. Relevanter lijkt ons het bestaande aanbod open te trekken en te ondersteunen in het proces van inclusie. Dit is een proces dat gaande weg voor iedereen, zowel kinderen als leiding, steeds meer leefwereldverbredend wordt.

De grenzen van het jeugdwerk doorbreken betekent dus openstaan voor diversiteit ongeacht of het gaat om een doelgroepspecifieke of een reguliere werking. Er liggen in elke werking nog tal van uitdagingen hieromtrent. Er kunnen ook grenzen worden doorbroken in het opzetten van samenwerkingsverbanden tussen doelgroepspecifieke en reguliere werkingen en we zien hierin, naast de taak van de provinciale jeugddienst, ook een coördinerende taak weggelegd voor de lokale jeugddiensten. We doen dus zeker geen uitspraken over welke jeugdwerkvorm het beste is maar stellen ons de vraag wat voor zoveel mogelijk kinderen en jongeren zinvol is.

Ten tweede kunnen we ons de vraag stellen of we kunnen vasthouden aan het beperkte concept van wat jeugdwerk is. Als jeugdwerk zichzelf wil opstellen als steunpunt in de leefwereld van jeugdigen, dan dienen ook dwarsverbindingen gelegd te worden met bijvoorbeeld sport en onderwijs, gegeven de vaststellingen dat sport als een zinvolle vrijetijdsbesteding wordt beschouwd en dat de vrije tijd voor kinderen en jongeren met een handicap in hogere mate door de school wordt bepaald. Wanneer kinderen aangeven dat 'aangepast paardrijden een zinvolle vrijetijdsbesteding en leefwereldverbredend is voor hen, is dat dan ook geen jeugdwerk?

7.2.4 Grenzen van het jeugdwerkbeleid doorbreken

Een jeugdwerkbeleid dat er evident vanuit gaat dat de emancipatorische kracht van het jeugdwerk voor iedereen geldt, ongeacht de diversiteit aan situaties waarin de jeugd opgroeit, verliest volgens Coussée (2005) uit het oog dat die emancipatie een begrensde emancipatie is (binnen de grenzen van de bestaande breuklijnen). Dit is een punt dat geldt voor alle jeugdigen en misschien wel des te meer voor zij die het minst emancipatorische handvaten hebben, de kinderen en jongeren van allochtone afkomst en de kinderen en jongeren met een beperking.

Uit het onderzoek leren we duidelijk dat kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking hun vrijetijdsbesteding op lokaal niveau, zijnde in de buurt of gemeente, willen invullen met als doel sociale contacten op te bouwen.

Ouders, die zowel een stimulerende als een belemmerende rol kunnen spelen in de vrijetijdsbesteding van hun kind, hebben nood aan correcte en voldoende informatie omtrent vrijetijdsinitiatieven. Hier zien we een taak voor de lokale jeugddiensten die zo hun functie als jeugdinstelling voor alle kinderen meer kunnen waarmaken.

We vertrekken hier vanuit het gegeven dat er zowel moet gewerkt worden aan toegankelijkheid als aan vraaggestuurde ondersteuning. Want zowel effectieve ondersteuning als dito toegankelijkheid zijn voorwaarden om het mensen met een verstandelijke beperking mogelijk te maken om zinvolle keuzes te maken over hoe zij willen participeren aan vrijetijdsinitiatieven (Devas, 2003).

7.2.4.1 Toegankelijkheid

Toegankelijkheid is meer dan het fysisch toegankelijk maken van gebouwen. Uit de resultaten leren we dat kinderen en jongeren met een beperking en hun ouders nood hebben aan toegankelijke informatie omtrent vrijetijdsinitiatieven voor hun kinderen. Dit is volgens ons zeker een aandachtspunt voor het beleid. Moet er een 'sociale jeugdwerkkartaar', een inventaris van alle jeugdwerkinitiatieven voor kinderen met en zonder handicap, worden opgesteld per provincie? Moeten alle lokale jeugddiensten zich meer profileren als laagdrempelig informatiepunt? Dit zijn vragen waar kan worden over nagedacht.

Een tweede punt dat we in het kader van toegankelijkheid moeten aankaarten is de mobiliteit van kinderen en jongeren met een handicap. Kinderen en jongeren met een beperking zijn vaak minder mobiel dan andere kinderen. Vaak geraken ze niet naar het jeugdwerkinitiatief van hun dromen omdat hun ouders hen niet kunnen brengen en ophalen. De mobiliteit van kinderen en jongeren met een beperking is dan ook een onderwerp dat beleidsaandacht vraagt. In punt 5.3.4 formuleerden we hieromtrent reeds de volgende vragen: Hoe kan het jeugdwerk meer tegemoet komen aan de nood aan lokale vrijetijdsbesteding? Of het gebrek aan mobiliteitsfaciliteiten van kinderen en jongeren met een handicap? Kunnen jeugdwerkingen kinderen ophalen? Dit gebeurt in sommige jeugdbewegingen en speelpleinwerkingen voor kansarme kinderen of kinderen van allochtone afkomst.

Hiernaast zou er ook werk moeten blijven gemaakt worden van de toegankelijkheid voor het gegeven inclusie in het jeugdwerk. Hoe kunnen we werken aan inclusieve jeugdwerkcontexten waar rechten worden gerespecteerd, wederzijdse vrijetijdsinteresses en een hogere graad van sociale acceptatie kunnen ontstaan? 'Inclusie' moet nog meer tot een thema gemaakt worden in het jeugdwerkdebat en zo bijdragen tot een mentaliteitsverandering inzake het omgaan met diversiteit in het jeugdwerk. Waar 'diversiteit' nu nog teveel toegespitst wordt op kansarme kinderen en jongeren en kinderen en jongeren met een andere etnisch-culturele achtergrond, moeten kinderen en jongeren met een handicap meer in dit debat naar voren komen. Dit debat zal moeten gevoerd worden binnen het spanningsveld van 'inclusie als ideaal' en 'inclusie in de werkelijkheid'. Dit spanningsveld roept een aantal vragen op. Een eerste vraag is of er altijd inclusief gewerkt moet worden of

dat dit ook op bepaalde momenten kan en andere weer niet. Een tweede vraag is of inclusie voor iedereen is of (in eerste instantie) enkel voor bepaalde groepen. Dit zijn elementen van het jeugdwerkdebat die blijvend zullen moeten gevoerd worden. Niet enkel op provinciaal maar zeker ook op lokaal niveau.

Uit de gegevens leren we dat de begeleiding van cruciaal belang is om het inclusieproces al dan niet te laten slagen. Jeugdwerkers hebben nood aan voldoende informatie en vorming omtrent het onderwerp. Het thema 'inclusie' opnemen in het basispakket van de cursus 'animator in het jeugdwerk', zou wel eens een noodzakelijke stap kunnen zijn.

7.2.4.2 Vraaggestuurde ondersteuning

Uit de gegevens leren we dat 'brugfiguren' een belangrijke faciliterende en ondersteunende factor zijn in het proces van inclusie van kinderen en jongeren met een handicap in vrijetijdsinitiatieven. Alvorens te kunnen ingaan op een aantal beleidslijnen omtrent 'vraaggestuurde' ondersteuning belichten we het thema eerst vanuit de literatuur.

Vraaggestuurde ondersteuning moet in de eerste plaats persoonsgericht en inclusief¹⁶ zijn (O' Brien & O' Brien, 2002; Schalock, 1996,; Van Gennep & Steman, 1997 in: Maes, 2003). Dit betekent optimaal tegemoet komen aan de behoeften en wensen van de persoon met een handicap en van de direct betrokkenen, en aansluiten bij hun mogelijkheden, prioriteiten en doelen. Voor elke persoon wordt met andere woorden een geïndividualiseerd ondersteuningspakket samengesteld. Men hoeft niet klaar te zijn of aan bepaalde voorwaarden te voldoen om in een gewone leefsituatie ondersteund te worden (Van Gennep, 1997). De ondersteuning moet erop gericht zijn samen met mensen met een handicap, hun familie en vrienden, hun eigen toekomst te laten bepalen (O' Brien 1989, 1999, 2002) door hen de maatschappelijke kansen te bieden om hun interesses en capaciteiten, relaties en competenties te laten vormgeven en groeien (O'Brien, 1989). De ondersteuningsnoden van mensen zijn dynamisch en veranderen in de loop van de tijd (Maes, 2003) en daar moet de ondersteuning flexibel op inspelen door de aard, de intensiteit en de duur van de ondersteuning steeds af te stemmen op noden en behoeften van de persoon en de context. Voor de ondersteuning wordt in eerste instantie en zoveel mogelijk een beroep gedaan op het sociale netwerk¹⁷. Aanvullend treedt het sociaal vangnet van de professionele hulpverlening in werking (Van Gennep, 1997). Samen¹⁸ dragen ze de verantwoordelijkheid bij het realiseren van een adequaat ondersteuningspakket (Hagner et al., 1996 in: Maes, 2003). Het sociaal netwerk en het sociaal vangnet zijn geen twee gescheiden circuits. Zo

---

¹⁶ Volgens het primaat van de natuurlijke omgeving (Van Gennep, 1997) moeten personen met een handicap in het eigen gezin, in de gewone kinderopvang, in de gewone school, op gewone plaatsen van vrijetijdsbesteding en in gewone arbeidssituaties ondersteuning kunnen krijgen, die afgestemd is op hun specifieke mogelijkheden en behoeften.

¹⁷Het sociaal netwerk omvat een geheel van relaties tussen de persoon met een handicap en mensen die zeer dicht bij hem staan of die in meer of mindere mate een band met hem hebben en betekenisvol zijn voor hem (Newton et al., 1994 in Maes, 2003)

De relaties binnen het sociaal netwerk worden volgens Wieck (1993, cit. In Van Hove, 1999, p. 20) gekenmerkt door "onderlinge afhankelijkheid, verbondenheid, gelijkwaardigheid, symmetrie, geven en nemen, ondersteuning en eenheid."

¹⁸ professionele hulpverleners, sociale netwerkleden en de persoon met een handicap en/of zijn gezin

kunnen personen met een handicap een zeer grote persoonlijke betrokkenheid ervaren bij sommige professionele begeleiders (Maes, 2003). Een goed ondersteuningsaanbod is in staat samen met de persoon met een handicap een proces te bewerkstelligen waarin de persoon de kansen krijgt om te groeien in relaties, een bijdrage te leveren aan de maatschappij, zelf keuzes te maken, tot het ervaren van respect en dit tijdens het delen van reguliere plaatsen (O'Brien, 1989). De kwaliteit van de ondersteuning wordt afgemeten aan de mate, waarin die ondersteuning bijdraagt aan het mogelijk maken van een menswaardig bestaan, met andere woorden aan de kwaliteit van het bestaan (Van Genneep, 1997).

Kinderen en jongeren met een handicap hebben vanuit dit denken recht op inclusieve vrijetijdsbesteding. Dit impliceert ook dat ze recht hebben op een adequate ondersteuning. Naar deze ondersteuning moet op zoek gegaan worden samen met het kind en de ouders. Deze ondersteuning hangt ook af van het jeugdwerkinitiatief waar het kind wil aan participeren. Wat is de draagkracht van de groep en de begeleiding? Hoe staat de begeleiding tegenover het kind en eventuele extra ondersteuning? Dit proces is een proces van vrijetijdsbemiddeling waarbij met de betrokken partijen wordt gezocht naar een zo zinvol mogelijk antwoord op de vrijetijds- en ondersteuningsvraag van het kind. In dit proces zien wij een rol weggelegd voor de lokale jeugdconsulenten. Zij kunnen als brug fungeren tussen de lokale jeugdwerkinitiatieven en het kind en de ouders en eventueel instaan voor de verdere vrijetijdstrajectbegeleiding¹⁹. Hier mogen we de expertise van bestaande organisaties als bv. Oranje, Sjalom, ... niet negeren. Lokale jeugddiensten kunnen heel wat leren van dergelijke initiatieven.

Inclusie is op gemeentelijk vlak verre van een taak van de jeugddienst alleen. Inclusie is een thema dat op alle vlakken een beleidspunt zou moeten zijn. Inclusie moet tevens een beleidspunt zijn inzake sport, welzijn, onderwijs, gelijke kansen. We pleiten hier voor samenwerkingsprotocollen en het bewerkstelligen van netwerkvorming tussen de verschillende beleidsvlakken. Hierin kan de gemeente een regierol opnemen. Gemeenten kunnen partijen bij elkaar roepen, stimuleren en bestaande kaders opentrekken.

---

¹⁹ "De kern van trajectbegeleiding bestaat erin dat mensen met een handicap en directe betrokkenen ondersteund worden bij het identificeren van mogelijke hulpbronnen in de samenleving en bij het samenstellen en organiseren van een ondersteuningspakket dat tegemoet komt aan hun behoeften en bijdraagt tot de realisatie van hun levensproject." (Maes, 2003).

Er worden indien nodig acties ondernomen om reguliere diensten toegankelijk te maken voor personen met een handicap. De trajectbegeleider heeft als opdracht te onderhandelen en te bemiddelen over de vraag van de cliënt en te kijken of de desbetreffende instantie de gevraagde ondersteuning kan leveren onder de modaliteiten die in de planningsfase werden geëxpliciteerd. Trajectbegeleiding is erop gericht de ondersteuning vanuit het sociale netwerk, de reguliere of de gespecialiseerde diensten te mobiliseren en samen te brengen tot een gecoördineerd samenhangend geheel waarbij een wederzijdse samenwerking en een duidelijke communicatie van groot belang is.

Er moet tevens actief werk gemaakt worden van het uitbreiden of ondersteunen van het sociaal netwerk rond de persoon. Het sociale netwerk biedt vaak de meest stabiele en continue relaties in het leven (Maes, 2003).

8. Bibliografie

Arthur, M., Bochner, S. & Butterfield, N. (1999). *Enhancing Peer Interactions Within the Context of Play*. International Journal of Disability, Development and Education, 46(3), 367-381

Aitchison, C. (2003) *From Leisure and Disability to Disability Leisure: developing data, definitions and discourses*. Disability & Society, 18(7), 955-969

Baken, W., Duif, M. (2001) 'Motieven en belemmeringen van sportbeoefening'. In: van der Woude, L. (red) (2001) *Sport voor mensen met een beperking*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum

Bouverne - De Bie, M. & Cousseé, F. (2001). Participatie: van compensatie naar dialoog. In: Van Bouchaute, B., Van De Walle, I., Verbist, D. (red.). (2001). *Strax, Jeugdwerk verkent de toekomst*. Leuven-Appeldoorn: Garant. p. 11-21

Bouverne-De Bie, M., Coussée, F. Claeys, A. (2002). *Die kinderen hebben hier alles wat ze nodig hebben. Profileren en taakstelling van het jeugdwerk (ook) vanuit het perspectief van jeugdigen*. Onderzoek "Vrijtijdsbesteding bij Genkse Jeugd" in opdracht van Stadsbestuur Genk, Tussentijds verslag (15/07/02 – 31/10/02).

Bramston, P., Bruggerman, K., Pretty, G., (2002). *Community Perspectives and subjective Quality of Life*. International Journal of Disability, Development and Education. 49(4), 385-397.

Brown, I. & Brown, R. (2003). *Quality of Life and Disability. An Approach for Community Practitioners*. London/New York: Kingsley Publishers

Bracke, G. (2004) Inclusie van kinderen met speciale noden in vrijetijdscircuits. Exploratief onderzoek naar 'het hoe' en 'het waarom'. Niet gepubliceerde licentiaatsverhandeling, Ugent, FPPW.

Carter, M. & Maxwell, K. (1998). *Promoting Interaction with Children using Augmentative Communication through a Peer-directed Intervention*. International Journal of Disability, Development and Education, 45(1), 75-96.

De Backer, K. & Van Effelterre, E. (2001) Ooievaars en bloemkolen. In: Van Bouchaute, B., Van De Walle, I., Verbist, D. (red.). (2001). *Strax, Jeugdwerk verkent de toekomst*. Leuven-Appeldoorn: Garant. p. 11-21

Coussée, F. (2005) De theebuiltjespedagogiek van het jeugdwerk. Een kroniek van 100 jaar ontoegankelijk jeugdwerk. In: Pelleriaux, K. (ed) (2005) *Beter samen ? Denken en doepistes voor een toegankelijk jeugdwerk in Vlaanderen, Brussel en Wallonië*. Acco: Leuven/Voorburg

Demeulenaere, A. (2004). Dossier: *Meer aandacht voor bijzondere leden*. Dubbelpunt Chirojeugd Vlaanderen, 2004 (6).

Depaepe, M. (2000). *De pedagogisering achterna*. Aanzet tot een genealogie van de pedagogische mentaliteit in de voorbije 250 jaar. Leuven/ Leusden: Acco.

Departement Onderwijs, Vlaams Fonds voor Sociale Integratie van Personen met een handicap, Cel Gelijke Kansen in Vlaanderen (2004). *Ruimte voor inclusief onderwijs*. Hefbomen vanuit het samenspel onderwijs en welzijn. Memorandum en aanbevelingen voor het beleid opgesteld naar aanleiding van het Symposium over Inclusief Onderwijs 16 januari 2004.

De Ridder, G., Meuleman, V., Geenen, B. (2003). *Anders Gewoon, Gewoon Anders*. Chirojeugd-Vlaanderen

De Schauwer, E., Herssens, H., Stevens, R., & Van de Putte, I. (2002). *Ouders voor inclusie*. Verslag inclusienamiddag 20 oktober 2001, Gent

De Schauwer, E., Herssens, H., Stevens, R., Van de Putte, & Vandeputte, V. (2002). *Ouders voor inclusie*. Verslag Inclusiedag 24 maart 2002, Gent

Devas, M (2003) *Support and Acces in sports and leisure provision*, Disability & Society, 18(2), 231-245

Devine, M.A. (2004) *"Being a 'doer' instead of a viewer": The role of inclusive leisure contexts in determining social acceptance for people with disabilities*, Journal of leisure research, 38(2) 137-159

De Vlieger, P., Rusch, F., Pfeiffer, D. (2003). *Rethinking Disability. The emergence of New Definitions, Concepts and Communities*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant

De Vroey, A., Mortier, K. (2002). *Polyfonie in de klas, Een praktijkboek voor inclusie*. Leuven/Leusden: Acco.

De Witte, H.; Hooge, J. ; Walgrave, L. (2000) *Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld: 12-tot 18-jarigen over hun leefwereld en toekomst*. Leuven: Universitaire Pers Leuven

Goedseels, E., Vettenburg, N., Walgraeve, L. (2000) In: De Witte, H.; Hooge, J. ; Walgrave, L. (2000) *Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld: 12-tot 18-jarigen over hun leefwereld en toekomst*. Leuven: Universitaire Pers Leuven

Hawkins, B. (1997). Promoting Quality of Life through leisure and recreation, p. 117-129, in: Schalock, R. (ed.) (1997). *Quality of Life. Application to Persons with Disabilities*, AAMR: Washington.

Hildebrandt, V.H. et al (2004) Trendrapport: Bewegen en Gezondheid 2002/2003. Hoofddorp: TNO Arbeid.

Jans, M., De Backer, K. (2001) *Jeugd(-werk) en maatschappelijke participatie. Elementen voor een praktijktheorie*. Jep

Kennes, R. (2001). *Inclusief beleid voor personen met een handicap*. Voorbeelden uit de beleidspraktijk. Leuven/Leusden: Acco

Klotz, J. (2004) Sociocultural study of intellectual disability: moving beyond labelling and social constructivist perspectives, *British Journal of Learning Disabilities*, 32, p 93-104

Kooiker, S. (2006) *Jeugd met beperkingen, Rapportage gehandicapten 2006*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Platform.

<http://www.scp.nl/publicaties/boeken/9037702007.shtml> (laatst geraadpleegd maart 2006)

Lattré, P. (2004). *Exploratief onderzoek naar inclusief jeugdwerk binnen de regio Brugge, in het bijzonder voor kinderen en jongeren met een handicap*, Niet gepubliceerde licentiaatsverhandeling, Ugent, FPPW.

Linton, S. (1998). Disability Studies/Not Disability Studies. *Claiming Disability, knowledge and identity* (pp 132-156). New York: New York University Press.

Maes, B., Bruyninckx, W., Goffaert, K. (2003). *Trajectbegeleiding voor personen met een handicap*. Leuven/Leusden: Acco.

Maes, B., Van Hove, G., Van Puyenbroeck, J., Van der Veken, K., Van Driessche, C., & Boone, M. (2001). *Een kader voor de organisatie van vraaggestuurde ondersteuning voor mensen met een handicap en hun omgeving. Rapport in opdracht van het Vlaams Fonds voor Sociale integratie van Personen met een Handicap*. Leuven/Gent: Vakgroepen Orthopedagogiek.

Mahon, M., Mactavish, J., Bockstael, E. (2000) *Making Friends Through Recreation. Social Integration, Leisure, and Individuals with Intellectual Disability*. *Parks en recreation*, 35 (april), 25-40

Maso, I & Smaling, A (1998). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*. Boom, Amsterdam.

Maso, I., Wester, F. (eds) (1996). *The deliberate dialogue. Qualitative perspectives on the interview*. Brussels: VUB University Press

Meyer, L (2001) The impact of inclusion on children's lives: multiple outcomes, and friendship in particular, *International Journal of Disability, Development and education*, 48(1), 9-31

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. *Decreet houdende de ondersteuning en de stimulering van het gemeentelijk, het intergemeentelijk en het provinciaal jeugd- en jeugdwerkbeleid*. 14 februari 2003.

Mokos, Y., Van Meerbeeck, A. (2004) *Tijd voor inclusie? Aangepaste vrijetijdsbesteding voor personen met een handicap*. Onderzoek in opdracht van Het Vlaams Fonds voor Sociale Integratie van Personen met een handicap, http://www.vlafo.be/nederlands/vlaams-fonds/onderzoek/aangepaste_vrijetijdsbesteding_rapport.pdf (laatst geraadpleegd, maart 2006)

- Mrug, S., Wallander, J.L. (2002). *Self-Concept of Young People with Physical Disabilities: does integration play a role?* International Journal of Disability, Development and Education. 49(3), 268-280
- Mulderij, K., Bleeker, H. (1990). *Wat heb je aan je benen? De leefwereld van het lichamelijk gehandicapte kind.* Amersfoort/Leuven: Acco.
- O'Brien, J., (1989). *What's Worth Working For? Leadership for better quality human services.* Responsive Systems Associates.
- O'Brien, J. (1999). *Community Engagement. A necessary Condition for Self-Determination and Individual Funding.* Responsive Systems Association.
- O'Brien, C.L.; O'Brien, J. (2002). The Origins of Person Centered Planning: A Community of practice perspective, p 3-28, in Holburn, S. en Vietze, P. (2002). *Person Centered Planning. Research, Practice and future directions.* Baltimore: Paul Brookes.
- Onze Nieuwe Toekomst (2002). *Eén voor allen, allen voor één.* Samen strijden voor onze rechten als mensen. Antwerpen-Apeldoorn: Garant
- Pelleriaux, K. (ed) (2005) *Beter samen ? Denk- en doepistes voor een toegankelijk jeugdwerk in Vlaanderen, Brussel en Wallonië.* Acco: Leuven/Voorburg
- Renty, P. (2003). *Diversiteit en toegankelijkheid. Swotten om te interculturaliseren.* Krax 2(4), 26-30
- Pfeiffer, D. (2003). The Disability Paradigm. p.95-106 In: De Vlieger, P., Rusch, F., Pfeiffer, D. (2003). *Rethinking Disability. The emergence of New Definitions, Concepts and Communities.* Antwerpen-Apeldoorn: Garant
- Piessens, A., Sinnaeve, I., Suijs, S. (2004) *Interculturalisering van het (algemeen) welzijnswerk: Het paard van Troje?*, Welzijnsgids, 55, 93-114
- Pinxten, R (2005) *Het culturele (in) Europa: bewust omgaan met diversiteit.* Ontwerpnota: Raad voor Cultuur.
- Pinxten, R., Verstraete, G., Longman, C. (2004) *Culture and Politics. Identity and Conflict in a Multicultural World.* New York – Oxford: Berghahn Books
- Rioux, M. & Bach, M. (1994) *Disability is not Measles. New Research Paradigms in Disability.* Ontario, Roeher Institute
- Priestley, M. (1999) *Discourse and Identity: disabled children in mainstream highschoools*, p.92-102: in Mairian Corker and Sally French (eds.). *Disability Discourse*, Open University Press: Buckingham
- Schalock, R.L. (ed). (1996). *Quality of Life (volume 1): Conceptualization and measurement*, Washington: AAMR.

Scheerder, J. (2004) 'Uitgesloten van deelname: over sportbeoefening en sociale exclusie in Vlaanderen'. In: Vranken, J., De Boyser, K., Dierckx, D. (2004) *Armoede en sociale uitsluiting*. Jaarboek 2004. Leuven-Voorburg: Acco

Smaling, A., van Zuuren, F. (1992). De praktijk van kwalitatief onderzoek. Voorbeelden en reflecties. Amsterdam: Boom Meppel

Skär, L. (2003) *Peer and adult relationships of adolescents with disabilities*, *Journal of adolescence*, 26, 635-649

Suijs, S. (2001). Kampliedje met mengpaneel. In: Van Bouchaute, B., Van De Walle, I., Verbist, D. (red.). (2001). *Strax, Jeugdwerk verkent de toekomst*. Leuven-Appeldoorn: Garant. p. 193-201.

Taylor, S.J., Bogdan, R. (1989) On accepting relationships between people with mental retardation and non-disabled people: towards an understanding of acceptance. *Disability, Handicap and society*, 4 (1), 21-35

Trienekens, S (2004) "Urban paradoxes. Lived citizenship and the location of diversity in the arts". Niet gepubliceerd doctoraalsproefschrift (Universiteit van Tilburg: Promotores zijn prof.dr. ir. J.T. Mommaas en prof.dr. R.S. Gowricharn)

Van Bouchaute, B., Van De Walle, I., Verbist, D. (red.). (2001). *Strax, Jeugdwerk verkent de toekomst*. Leuven-Appeldoorn: Garant.

Van de Walle, I. (2003) Oog voor diversiteit. *Jeugdwerk en allochtone jongeren*. *Krax* 2(4), 31-36

Van Diessen, T. (2002). *Toegankelijkheid van het jeugdwerk*. *Krax*, 2(2), 8-10.

Van Gennep, A.; Van Hove, G.; van Loon, J. (2003). Voor en tegen. Vernieuwingen in de zorg voor mensen met een verstandelijke handicap. Antwerpen-Appeldoorn: Garant.

Van Gils, J. (2000). Jeugdwerk in Vlaanderen. *Gids sociaal-cultureel en educatief werk*, Af. 27, november 63-71.

Van Hove, G. (1997). Over orthopedagogiek als wetenschap en de inherente paradigma-wissels: normalisatie is dood, leve Quality of Life. In: Broekaert, E. (red). (1997). *Orthopedagogiek en Maatschappij*. Leuven/Appeldoorn: Garant.

Van Hove, G.(red). (1999). *Het recht van alle kinderen*. Leuven/Leusden: Acco.

Van Hove, G. (2000). Nieuwe tendensen in de orthopedagogiek. Anders werken met mensen met een verstandelijke handicap: emancipatie of empowerment? Gewoon weer opnemen van gemiste kansen of complete revolutie? In: Broekaert, E. (red) (2000). *Handboek Bijzondere Orthopedagogiek*. Leuven/Appeldoorn: Garant. p. 335-385.

Van Hove, G. Mortier, K., & De Schauwer E. (2004). Een Vlaams onderzoek naar de realiteit van het inclusief onderwijs: bespreking van de eerste resultaten. *Welwijs*, 15(1), 20-23.

Van Hove, G. (2006) Kinderen en jongeren met een beperking en hun vrije tijd. In: De Rycke, L., Ackaert, L., Labre, M., Van Hove, G., Castermans, E., Kaesemans, G., Rogiers, F. (2006) *De Kliksons voorbijgeklikt. Reflecties van op de zijlijn*. Antwerpen/Appeldoorn: Garant

Verbist, D. (2001). In: Van Bouchaute, B., Van De Walle, I., Verbist, D. (red.). (2001). *Strax, Jeugdwerk verkent de toekomst*. Leuven-Appeldoorn: Garant.

Verlot, M. (2001) *Werken aan integratie*. Het minderheden- en onderwijsbeleid in de Franse en Vlaamse Gemeenschap van België (1988-1998). Leuven: Acco Pp. 11-25

Vettenburg, N.; Elchardus, M.; Walgrave, L. (2006) *Jongeren van nu en straks. Overzicht en synthese van recent jeugdonderzoek in Vlaanderen*. Tielt: Lannoo campus

Vos de Wael, L. (red) (2004) *Verslagboek : Sociaal-Cultureel werk en mensen met een handicap 'Includerend denken en werken'*, Beraadgroep vorming en SoCiuS vzw

9. Bijlagen

9.1 Lijst van gecontacteerde voorzieningen

9.1.1 Sint-Niklaas

9.1.1.1 Jeugdwerk

VVKSM KRIKO
CHIRO JOMOKRI
VVKSM AKABE
VVKSM Sint-Jozef
Speelpleinen 't speelanker' en 'spenoazi'

9.1.1.2 Scholen

SBSO Baken (Gemeenschapsonderwijs)
BLO Berkenboom
Jonatanschool
Vrije Technische Scholen Buitengewoon onderwijs
Diwi zwemmen voor personen met een handicap
MPI Gemeenschapsonderwijs Sint-Niklaas
Provinciale School voor Buitengewoon onderwijs Meetjesland

9.1.2 Aalter

Jeugddienst Aalter
Emmaus lager onderwijs
BuBaO en BuSO Ten Dries
'Ter Leie' BuKO en BLO
BuBao en BuSO De triangel
MPI Heilig Hart
VFG-Jong Oost-Vlaanderen
Vzw Oranje

9.1.3 Lierde

Jeugddienst
Jokido: onafhankelijke jeugdbeweging
Akabe Zottegem

Revalidatiecentrum De Horizon Geraardsbergen
Revalidatiecentrum Grotenberge Zottegem

BuSO Sint-Lodewijk Wetteren

BuBaO Sint-Lodewijk Wetteren
MPI Sint-Lodewijk Wetteren
BLO De Drempel Geraardsbergen
BuBaO Sint-Jozefinstituut ('t Karmeliet) Geraardsbergen
BuSO Sint- Franciscus Zottegem
BLO Bernadetteschool Zottegem
Buitengewoon Basisonderwijs De Horizon Oudenaarde
De Einder BuSO Oudenaarde
Levensblij Buitengewoon Onderwijs Oudenaarde

9.2 Interviewprocedure

Welke interviewprocedure werd er in grote lijnen gevolgd:

- Begroeting van het kind of jongere
- Korte voorstelling van mezelf en wat onderzoek is en waarover het gaat
- Duidelijk uitleggen hoe het zal verlopen (opnameapparatuur)
- Invullen gegevensblad kind:
  - o Voornaam
  - o Geslacht
  - o Leeftijd
  - o Woonplaats
  - o School
  - o Broers zussen, hoeveelste in de rij
  - o Lidmaatschap jeugdwerk (ruim)
- Start interview aan de hand van blad met 5 grote onderwerpen
  - o Leuke of interessante dingen in mijn vrije tijd
  - o Ik verveel me soms
  - o Mijn vrienden
  - o Ik weet waar ik naartoe kan in mijn vrije tijd
  - o Boodschap voor de Gouverneur
- Bijvragen 'Leuke of interessante dingen in mijn vrije tijd'
  - o Polsen naar wat vrije tijd voor hen is.
  - o Hoe vaak doe je die leuke dingen?
  - o Waar doe je ze?
  - o Met wie doe je ze?
  - o Waarom vind je ze leuk?
  - o Hoe heb je die leuke dingen leren kennen?
  - o ...
- Bijvragen 'Ik verveel me soms'
  - o Polsen naar wat verveling voor hen is
  - o Zo, ja:
    - o Hoe vaak verveel je je?
    - o Waarom, hoe denk je dat komt?
    - o Wat zou je dan graag willen doen?
    - o ...
  - o Zo, nee
    - o Heb je altijd iets te doen?

- Hoe komt het dat je je nooit verveelt?
- ...
- Bijvragen: 'Mijn vrienden'
  - Wie zijn jouw vrienden?
  - Waar heb je die leren kennen?
  - Hoe vaak zie je ze?
  - Waar zie je ze?
  - Wat doen jullie allemaal samen?
  - Hoe weet je dat iemand jouw vriend is?
  - ...
- Bijvragen 'Ik weet waar ik naartoe kan in mijn vrije tijd'
  - Wat doe je allemaal?
  - Wie beslist dat?
  - Weet je wat jeugdwerk is? Kan je dat vertellen, een voorbeeld geven?
  - Waarom neem je deel aan jeugdwerk? Hoe ben je daar lid van geworden?
  - Wat kan je in je gemeente stad allemaal doen als het geen school is.
  - Worden er met de school zaken georganiseerd?
  - ...
- Bijvragen 'Boodschap voor de gouverneur'
  - Uitleggen 'gouverneur': burgemeester van de provincie
  - Wat zou jij graag willen in je vrije tijd?
  - Waar droom je van?
  - Wat zou jij graag kunnen doen?
  - ...
- Achteraf: contextgegevens noteren
  - Moment van de dag
  - Al dan niet begeleiding aanwezig
  - Zo ja, invloed van de begeleiding
  - Plaats van de afname
  - Soort handicap
  - Relevante informatie
  - ...